

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Duygularını Pişiren Kadın

m a n

Kim Thúy

Fransızcadan çeviren
Özlem Altun

Duygularını Pişiren Kadın: Man

Orijinal Adı: *Mān*

Yazar: Kim Thúy

Fransızca Aslından Çeviren: Özlem Altun

Yayın Yönetmeni: Aslı Tunç

Yayıma Hazırlayan: Şebnem Soral Tamer

Editör: Burcu Agalar

Kapak Tasarım: İlknur Muştu

Sayfa Tasarım: Ceyda Çakıcı Baş

1. Baskı: Nisan 2021

ISBN: 978-625-799-420-0

© *Mān*, 2013, Editions Libre Expression, Montréal, Canada. Bu kitabın ilk baskısı Libre Expression (France, Canada) tarafından yapılmıştır. Türkçe yayım hakkı, AnatoliaLit Telif Hakları Ajansı vasıtasıyla, Groupe Librex'ten alınmıştır. Eserin tüm hakları saklıdır, yayıncının yazılı izni olmadan çoğaltılamaz.

© Epsilon Yayınevi Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2021

kafkakıtap* Epsilon Yayınevi Tic. ve San. A.Ş.'nin tescilli alt markasıdır.

Baskı ve Cilt:

Dörtel Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.

Zafer Mah., 147. Sok., No: 9-13/A

Esenyurt/İstanbul

Tel: (212) 565 11 66

Sertifika No: 40970

Yayımlayan:

Epsilon Yayınevi Ticaret ve Sanayi A.Ş.

Osmanlı Sok., No: 18/4-5 Taksim/İstanbul

Tel: (212) 252 38 21 Faks: (212) 252 63 98

İnternet Adresi: www.kafkakıtap.com

E-posta: kafka@kafkakıtap.com

Sertifika No: 49067

Duygularını Pişiren Kadın

MAN

KIM THÚY

**Fransızca aslından çeviren
Özlem Altun**

KIM THÚY

1968’de Vietnam’da doğdu. On yaşındayken, medyanın “tekne insanları” dediği bir mülteci dalgasıyla Vietnam’dan ayrıldı ve ailesiyle birlikte Quebec’e yerleşti. Üniversitede çeviribilim ve hukuk okuyan yazar, terzilik, çevirmenlik, avukatlık, restoran işletmeciliği gibi farklı işler yaptı. Montreal’de yaşayan Thúy, 2010’da Genel Valilik Edebiyat Ödülü de dahil olmak üzere pek çok ödüle layık görüldü ve 2018’de Alternatif Nobel Ödülü’nün dört adayı arasında yer aldı. Kitapları dünya çapında milyonlarca okurla buluşan ve otuzu aşkın dile çevrilen yazarın *Vi* adlı romanı da Kafka Kitap’ın yayın programında yer almaktadır.

*sana uzanmak
sana uzandım, kolların
sarıyor beni. kolların
sarıyor olduğumdan da fazlasını.
kolların sarıyor olduğum şeyi
sana uzandığımda ve
kolların sardığında beni.*

Ernst Jandl'

* Türkçe çevirisine ulaşılamayan şiir, Özlem Altun tarafından Fransızca çevirisinden dilimize aktarılmıştır.

Maman'la ben birbirimize benzemeyiz. O kısa boyludur, *me*
bense uzun. Onun teni koyudur, benim tenimse porselen *anneler*
bebeklerinki gibi. Onun baldırında delik vardır, benimse
kalbimde.

Bana hamile kalıp dünyaya getiren birinci annemin kafasında delik vardı. Genç bir kadın, belki de henüz küçük bir kızdı çünkü Vietnamlı hiçbir kadın, parmağında yüzük taşımaksızın karnında çocuk taşımaya cesaret edemezdi.

Beni bir sebze bahçesinde bamyaların arasından toplamış olan ikinci anneminse inancında bir delik vardı. İnsanlara artık inanmıyordu, özellikle de konuşurlarken. Bu nedenle, Sanskritçe dualar okumak üzere Mekong Nehri'nin güçlü kollarından uzakta, sazdan bir kulübeye çekildi.

İlk adımlarımı atmama tanık olan üçüncü annemse Maman'dı, benim Maman'ım. O sabah dünyaya yeniden kucak açma isteği duyup odasının o güne değin kapalı kalan pencere kanatlarını aralamış. Uzaktan, sıcak gün ışığının içinde beni görmüş, böylece onun kızı olmuşum. Büyük bir şehirde, isimsiz bir yerde, beni bir okul avlusunun köşesinde etrafım hem öğretmen hem muzlu dondurma satıcısı bir annem olduğu için bana imrenen çocuklarla sarılı büyüterek ikinci bir hayat vermişti bana.

Her sabah erkenden, dersler başlamadan önce alışveriş yapardık. Eti bol, suyu az, olgun hindistancevizleri satan kadınla başladık. Kadın, gazlı bir içecek şişesinden alınıp düz bir çubuğa sabitlenmiş kapak yardımıyla hindistancevizinin bir yarısını rendelerdi bizim için. Uzun şeritler, tezgâha serilmiş muz yaprağının üzerine dekoratif frizler hâlinde, kurdele gibi düşerdi. Satıcı kadın durmadan konuşur, Maman'a her zaman aynı soruyu sorardı: "Bu çocuğa ne veriyorsun da dudakları böyle al al?" Bu yorumdan kaçınmak için dudaklarımı içe döndürme alışkanlığı edinmiştim ama hindistancevizinin diğer yarısını rendeleme hızı beni öyle büyüledi ki ağzı açık izlerdim hep. Ayağını, sapının bir kısmı küçük bir tahta sıranın üzerine yerleştirilmiş siyah metalden uzun bir spatulanın üzerine koyardı. Spatulanın yuvarlak kısmındaki sivri dişlere bakmaksızın hindistancevizini makine hızında rendeleyerek meyvenin etini küçük parçalara ayırırdı.

"Parçacıkların spatulanın ortasındaki delikten aşağı düşüşü, Noel Baba'nın ülkesindeki kar tanelerinin uçuşmasına benziyor olmalı," derdi Maman hep – ki aslında annesinden alıntı yapmaktaydı. Annesini yeniden duyabilmek için onun ağzıyla konuşurdu. Aynı şekilde, ne zaman oğlan çocuklarını boş bir teneke kutuyla futbol oynarken görse mutlaka "Londı," diye mırıldanırdı, tıpkı annesi gibi.

* Fransızcada "Pazartesi" anlamına gelen *lundi*'nin bozuk bir söyleniş biçimi (ç.n.)

İlk Fransızca sözcüğüm buydu: “Londi” Vietnam dilinde, *lon* teneke kutu, *di* de gitmek anlamına gelir. Vietnamlı bir kadının kulağına göre bu iki ses beraber Fransızcadaki “lun-di” sözcüğünü oluşturur. Maman bu sözcüğü bana öğretirken annesinin yaptığı gibi, önce teneke kutuyu göstermemi ardından bir tekme savurup pazartesi için “lon-di” dememi istemişti. Haftanın bu ikinci günü hepsinin en güzeli, çünkü annesi diğer günleri söylemeyi öğretilmeden vefat etmişti. Bir tek pazartesi berrak ve unutulmaz bir imgeye ilişikti. Diğer altı gün böylesi referanslardan yoksun, dolayısıyla da aynıydı. Bu yüzden annem sıklıkla “mardi”yi “jeudi”yle[†] karıştırır, bazen de “samedi”yle[‡] “mercredi”nin[§] yerini değiştirirdi.

thù 2
•
pazartesi

thù 3
•
salı

thù 4
•
çarşamba

thù 5
•
perşembe

thù 6
•
cuma

thù 7
•
cumartesi

thù 8
•
pazar

* (Fr.) Salı (ç.n.)

† (Fr.) Perşembe (ç.n.)

‡ (Fr.) Cumartesi (ç.n.)

§ (Fr.) Çarşamba (ç.n.)

ót hiêm Yine de annesinin gidişinden önce hindistancevizinin ufalanıp
• sıcak suya batırılmış yuvarlak parçalarını avucunun içerisinde
kötü ezerek sütünü çıkarmayı öğretecek vakti olmuştu. Anneler
biberler kızlarına yemek yapmayı alçak sesle, fısıldayarak öğretirlerdi
ki aynı yemeklerle kocalarını baştan çıkarabilecek komşular
tarifleri çalamasın. Mutfak gelenekleri; ustayla çırak arasında-
ki sihirbazlık numaraları gibi gizlilik içinde, gündelik haya-
tın ritmine uygun, her defasında tek bir hareketle aktarılırdı.
Dolayısıyla kızlar doğal düzen içerisinde, işaretparmaklarının
birinci kemiğiyle pirinç için gereken su miktarını ölçmeyi,
“kötü biberler”i (*ót hiêm*) zararsız çiçeklere dönüştürmek için
bıçağın ucuyla şekillendirmeyi, liflerin yönüne ters gitmemek
adına mangoları aşağıdan yukarı doğru soymayı öğrenirlerdi.

Ben de pazarda satılan onlarca muz çeşidinden yalnızca *chuôi xiêm* muzlarının kırılmadan yassılaştırılabileceğini ve kararmadan dondurulabileceğini annemden bu şekilde öğrenmiştim. Montreal'e geldiğimde eşim için yirmi küsur yıldır yemediği bu hafif yiyeceği hazırlamıştım. Vietnam'ın güney kısmında tatlılardan kahvaltıya kadar kendine yer edinmiş iki malzeme olan yerfıstığıyla hindistancevizinin tipik birlikteliğini yeniden tatsın istiyordum. Her şeyin içinde bulunduklarından neredeyse fark edilmeyen bu tatlar gibi, hiçbir şeyi karıştırmadan eşime faydalı olabilmeyi ve ona eşlik edebilme-yi umuyordum.

chuôi

•
muz

chông Maman, bir annenin çocuğuna duyduğu sevgi nedeniyle
• beni bu adama emanet etmişti; tıpkı rahibenin, yani ikinci
erkek annemin, geleceğimi düşünerek beni Maman'a vermesi gibi.
eş Maman ölümüne hazırlandığından, baba niteliklerine sahip
bir eş aramıştı benim için. Bu vesileyle çöpçatanlığa soyunan
bir arkadaşı, bir öğleden sonra adamla beraber ziyaretimize
gelmişti. Maman benden çay ikram etmenin dışında bir şey
istememişti. Fincanı önüne koyarken bile adamın yüzüne
bakmamıştım. Benim bakışım lazım değildi, önemli olan yal-
nızca onun kiydi.

thuyền Uzaktan geliyordu, zamanı azdı. Kızlarını ona tanıtmak için
nhân bekleyen birçok aile vardı. Saygon kökenli olmasına karşın
• yirmi yaşında tekneyle, tıpkı *bot insanları* gibi ayrılmıştı Viet-
nam'dan. Kendine iş bulsa da tam anlamıyla bir memleket
bot bulamadığı Montreal'e geçmeden önce de birkaç sene Tay-
insanları land'da bir mülteci kampında kalmış. Vietnam'da, Kanadalı
olamayacak kadar fazla yaşamış insanlardandı. Aynı zamanda
yeniden Vietnamlı olamayacak kadar Kanada'da kalmış olan-
lardan.

Masamızdan kalktığında kapıya doğru yürüyüşü kararsız, iki dünya arasında kaybolmuş bir adamın yürüyüşüydü. Eşikten kadınlardan önce mi sonra mı geçmesi gerektiğini bilemiyordu artık. Kendi sözcükleriyle mi yoksa çöpçatan kadın aracılığıyla mı konuşması gerektiğini bilemiyordu. Maman'a hitap ederkenki tereddütleri hepimizi yıldırıyordu. Karmakarışık şekilde bir "abla" (*Chị*), bir "teyze" (*Cô*), bir "büyük teyze" (*Bác*) diyordu. Kimse adama bundan dolayı kırılmamıştı, zira başka bir yerden, şahsi olmamak adına kişi zamirlerinin kullanıldığı bir yerden gelmekteydi. Böylesi zamirlerin olmadığı Vietnam dili, ilk temastan itibaren belli bir duruşu dayatır: İki konuşmacıdan genç olanı, daha büyük olana karşı saygılı ve uysal olmalı; öte yandan, daha büyük olansa genç olana tavsiyeler verip onu korumalıdır. Eğer biri, iki kişi arasında geçen sohbeti dinleseydi yaşlı olanın, sözgelimi, genç olanın annesinin ağabeylerinden biri olduğunu çıkarabilirdi. Aynı şekilde, eğer sohbet akrabalık bağı olmayan iki kişi arasında geçtiyse, yaşlı olanın, karşısındakinin anne-babasından daha büyük olup olmadığını anlamak mümkündür. Müstakbel eşimin durumundaysa, Maman'a "*Bác*" diye hitap etmesi bana olan ilgisini bir parça ifade etmek olurdu; zira "büyük teyze", Maman'ı kendi ebeveynlerinin konumuna yükseltir, kayınvalide imasını içerrirdi. Ne var ki belirsizlik kafasını karıştırmıştı.

quýt máy Bizi hayli şaşırtarak ertesi gün yanında hediye olarak bir vantilatör, bir kutu akçaağaç kurabiyesi ve bir şişe şampuanla geri gelmişti. Bu defa Maman'la çöpçatanın arasına, adamın ve masanın üzerine oğullarının direksiyonda, lalelerin önünde, restoranında sıcak haşlamaya değen başparmağıyla iki büyük kâse tutarken çekilmiş fotoğraflarını seren anne-babasının karşısına oturmak zorundaydım. Bir sürü fotoğraf, hepsinde de yalnız başına...

hoa Maman, öbür gün için üçüncü bir ziyareti kabul etmişti. Ta-libim benimle baş başa zaman geçirmek istemiş. Vietnam'da, phurong
• Fransa'daki gibi sokağa bakan sandalyeleriyle kahve evleri ateş
erkeklere yönelikti. Fondötensiz ve takma kirpiksiz kadınlar ağacı
kahve içmezdi, en azından toplum içinde. Yandaki dükkândan graviolalı, sapodillalı ya da papayalı *smoothie*'ler alabiliydik fakat bahçenin plastik mavi taburelerle donatılmış o köşesi okul kızlarının gizli gülümsemelerine, genç âşıkların utangaç dokunuşlarına ayrılmış gibiydi. Oysa biz yalnızca müstakbel karıkocaydık. Tüm mahallede bize kalan tek yer, annemle benimkinin de aralarında bulunduğu öğretmen evlerinin önünde, okul avlusunda, çiçeklerle ağırlaşmış dalları bir balerininki gibi narin ve zarif olan ateş ağacının altındaki pembe granit banktı. Müstakbel eşim oturmak için bir kışmını süpürmeden önce canlı kırmızı renkteki taç yapraklar tüm bankı kaplamış hâldeydi. Ayakta durup onu izlemiştim, kendini tüm bu çiçeklerle sarılı hâlde görememesi yazıktı. O an anlamıştım ki her zaman ayakta kalacaktım, bana yanında bir yer ayarlamak hiçbir zaman aklına gelmeyecekti çünkü o, buydu: Tek başına kalmış, yalnız bir adam.

Annemin onun için hazırladığı misket limonlu tuzlu limonata'yı uzattım. Kendisi de tuzda bekletilmiş, güneşte kurutulmuş ve zamanla bozulmuş bu kahverengi misket limonlarına benziyordu; zira bakışları yaşlı değil yaşlanmış, neredeyse bulanık ve solgundu.

con soc

•
sincap

“Hiç sincap gördün mü?”

“Sadece kitaplarda.”

“Yarın gidiyorum.”

“Sana belgeleri yollarım.”

“Çocuklarımız olacak.”

“Tamam.”

İkiye katlanmış bir kâğıda adres bilgilerini yazıp bana verdi. Yavaş ve donuk adımlarla yürüyüp gitti – tıpkı Ma-man’a yine ikiye katlanmış bir kâğıt üzerine yazılı şu şiiri veren asker gibi:

*Anh tặng em
Cuộc đời anh không sống
Giấc mơ anh chỉ mơ
Một tâm hồn để trống
Những đêm trăng mong chờ*

*Anh tặng em
Bài thơ anh không viết
Nỗi đau anh đi tìm
Màu mây anh chưa biết
Tha thiết của lặng im*

Sana sunuyorum
Yaşamadığım hayatı

Yalnız rüyalarımnda gördüğüm rüyayı
Boş bıraktığım ruhu
Beklenti dolu uykusuz gecelerde
Sana adıyorum
Yazmadığım şiiri
Yöneldiğim acıyı
Görmediğim bulutun rengini
Sessizliğin arzularını.*

* Viêt Phuong, *Cửa đã mở, Thơ*, 2008. (Yazarın çevirisi.)

Adı Phuong'tu. Sandaletlerini fırlatarak "petank" oynadığı zamanlardan beri tanımış onu Maman. Okuldan dönerken Phuong'un yanından ne zaman geçse çocuk oyunda ıskaladığı için fark etmiş onu. Takım arkadaşları, Maman'ın Phuong'a kötü şans getirdiğini söylemiş. Phuong'sa, neyi beklediğini henüz bilmesede her gün aynı saatte şansının gelmesini beklermiş. Bu beklentiyi net bir şekilde ancak Maman'ı beyaz áo dài giydiğinde, ismi mavi iplikle omzu ve sol göğsü arasına dikilmiş bir etikete işli yeni okulunun üniforması içinde ilk kez gördüğünde adlandırabilmişti. Uzaktan bakıldığında, tuniğinin rüzgârda uçuşan parçaları ona belirsiz bir yöne doğru hafifçe uçan bir kelebek görünümü veriyormuş. O andan itibaren, Maman'ın hiçbir ders çıkışını kaçırmamış, onu evine kadar uzaktan takip etmişti.

áo dài

tunik

Onunla ilk konuşmasıysa çok daha sonraları, Maman'ın ayakkabısının topuğu üvey kardeşlerinin öngördüğü üzere kırıldığında gerçekleşmişti. Kendi sandaletlerini vermek için ona doğru atılmış, sonra da kırık topuklu ayakkabıyı alıp uzaklaşmıştı. Sandaleti, tabut imal eden bir kuzeninin yerinde tamir etmeye çalıştığında, ayakkabının ahşap kısmında testere izlerini fark edip şaşırmıştı. Ertesi gün Maman'ı, yargıcın ciddi görünümlü metal giriş kapısına yumuşaklık katan begonvilin önünde beklemekteydi. Maman'ın bahçenin içinden geçen yola adımını attığını görür görmez ayakkabıları doğru yöne bakacak şekilde eşiğe yerleştirmek için eğilmiş, adını lekelememek adına birkaç metre uzaklaşmıştı.

guốc

topuklu,

ahşap

sanda-

letler

mura • Phuong'un gölgesi onunkini takip etmeye başladığından be-
yağmur ridir Maman, iğneyle elek gibi delinmiş şemsiyesinin altında ağlamıyordu artık çünkü ilk damla düşmeden, hatta Maman daha ilk gri bulutun belirttiğini göremeden Phuong'un ki onu korumaya geliyordu her zaman. Bu şekilde, biri diğerinin altında iki şemsiye taşıyor gibiydi ve Phuong da çıplak başıyla üç adım gerisinden yürüyordu. Hiçbir zaman Maman'la aynı şemsiyenin altına sığınmak gibi bir isteği olmamış, çünkü iki kişi olduklarında yağmur Maman'ın kuzgun karası dümdüz saçlarının parlaklığına gölge düşürebilirmiş.

Longan, papaya ve jak ağaçlarıyla dolu bahçenin dışından Maman'ın sessizliğini duymak imkânsızdı. Uşaklar hariç hiç kimse üvey erkek ve kız kardeşlerinin, tarağının dişlerinin yarısını kırmaktan, uykusunda saçlarından tutamlar kesmekten zevk aldıklarını bilemezdi. Maman, onların hareketlerinin masumiyetine ya da bu hareketlerin çıkış noktasının masumiyet olduğuna kendini inandırmayı başarıyor, hem bu masumiyeti hem de babasınınkini korumak adına susuyordu. Babasının, öz çocuklarını birbirlerini parçalarken görmesini istemiyordu çünkü zaten ülkesinin, kültürünün, halkının parçalanmasının hem şahidi hem de yargıcıydı.

Babası, ilkinin ani ölümünden sonra, ikinci bir eşten çocuk sahibi olmamayı tercih ederdi; zira yeni eşi kaçınılmaz olarak bir *Mê Ghê*, yani “soğuk anne” olacaktı. Ne var ki henüz babasının ve sunaklarının üzerinden onu gözetleyip destekleyen tüm atalarının soy isminin kalıcılığını temin edecek bir oğlu yoktu. Böylece “soğuk anne”si oğullar vererek eş; Pamuk Prenses’in, Külkedisi’nin ve tüm öksüz prenseslerin üvey annelerinin tarzında ebeveyn rolünü de yerine getirmişti.

Ghê’nin aynı zamanda “uyuz” anlamına geldiğini de belirtmek gerek. Dolayısıyla, kendisine dayatılan bu tatsız “uyuz anne” unvanının hakkını vermek için çocuklarına Mamandan ve ablalarından nefret etmeyi, ilk eşten doğanlarla ikincisinden doğanlar arasına çizgi çekmeyi ve hepsi aynı burna sahip olsalar da kendilerini bu kızlardan ayrı tutmayı öğretmişti. Kadına “uyuz anne” değil de “cici anne” diye hitap edilseydi daha yumuşak olup olmayacağını merak ediyorum. Öyle olsa Maman’ın ablalarının güzelliğinden daha mı az çekinirdi? Onları daha mı geç evlendirirdi?

Mê Ghê

•
soğuk
anne

Daha genç olan Maman'sa, pirinç tanelerinin arasına karışmış taş ve kum tanelerini ayıklayarak tespih çeker gibi, evlilik sırasının kendisine gelmesini beklerdi. Soğuk annesi, uysallığı ve disiplini öğrenmesi amacıyla, mutfak çalışanlarının ona yardım etmesini yasaklamıştı. Maman en çok bükülgen, fark edilmez, hatta görünmez olmayı öğrenmişti. Annesi öldüğünde, annesinin dünyada borcunu ödemeyi bitirdiği için gittiğini söylemişlerdi ona. Maman da bu nedenle borcunun, uçup gitmesini engelleyen bu yükün parçalarıymışçasına ayıklarmış taşları. Onları, ağırlığından kurtulma umuduyla toplarmış. Birbirini izleyen yemekler ve günler boyunca çanağının bu pis maddelerle dolduğunu gördükçe için için sevinirmiş. Bu çanağı, Guy de Maupassant'ın annesinin kitaplığından kurtarabildiği *Bir Yaşam** isimli kitabını koyduğu metal kurabiye kutusunun yanında gömülü tutarmış. Soğuk annesinin, rüzgâr hamağın etrafında dolaşabilsin diye kitap rafının orada boş bir alana ihtiyacı vardı. Haklıydı belki de; zira tavana asılmış, yelpaze görevi gören kumaş parçası kocasının uyuyan bedeninin tam üzerinde havayı hareket ettirmiş.

* Guy de Maupassant, *Bir Yaşam*, İmge Kitabevi, çev. Nesrin Altınova. (ç.n.)

Babasının öğle uykusunu bölmeksizin sıcaklığı savuşturmak için ipi çekerek yelpazeyi düzenli bir ritimle soldan sağa hareket ettirmekse Maman'a düşüyordu. Babasıyla geçirdiği bu özel zamanı seviyordu Maman; tekrarlanan hareketin yumuşaklığının babasına güven verdiğinden, ona ailesinin uyum içinde olduğunu kanıtladığından emindi.

quạt

•

yelpaze

Ara sıra, uykuya dalamayacak kadar kaygılı olduğu zamanlar, Maman'dan *Truyện Kiều*'yu, ailesini kurtarmak için kendini feda eden bir genç kızın öyküsünü ezberden okumasını istemiş. Bazıları, üç binden fazla dizesi olan bu şiir var olduğu sürece hiçbir savaşın Vietnam'ı yok edemeyeceğini söyler. Belki de bu sebepten, bir yüzyılı aşkın zamandır, okuma-yazma bilmeyen bir Vietnamlı bile şiirden ezbere kıtalar okuyabilir.

Yazar diğer şeylerin yanında, Vietnam ruhunun iki ana rengi olan saflık ve özveriye de anlattığından, Maman'ın babası, tüm çocuklarının bu şiiri ezberlemesini istemiş. Annesiyse şiirin okuyucuya her şeyin değişebileceğini, göz açıp kapayıncaya kadar altüst olabileceğini hatırlatan ilk dizeleri üzerinde durmuş.

Yüz sene, bir insan hayatı,
yol kapalı

Yazgı ve becerinin acımasızca savaştığı yerde

Bir vakitler dut ağaçlarının yeşerdiği yerde gürlür okyanus

Dünyanın seyri sıkıştırır kalbinizi

Neden şaşırırım? Hiçbir şey verilmez

karşılıksız

Mavi gökler sıklıkla yapışır yakasına pembe yanaklı

Güzelliklerin.[†]

* Türkçe versiyona ulaşılamadığından çevirmen tarafından dilimize aktarılmıştır.
(ç.n.)

† Nguyễn Du, 1.-8. dizeler.

Maman'ın hayatı; iki yaka arasında, Doğu ve Batı arasında, bağımsızlık isteyen direnişçiler ile çekik gözlü öğrencilere, ortada bir tutarsızlık görmeksizin “Galyalı atalarımız” demeyi öğreten zamanın hükümeti arasındaki çatışmanın ilk silah sesleriyle altüst olmuştu. İlk kurşunlar yolculara ulaştığında Mekong Nehri’ni geçen kayıklardan birindeydi. Herkes ani bir refleksle aşağı yatmıştı. Yine bir refleksle Maman, ikinci postaya hazırlanılan sessizlikte kafasını kaldırmıştı. Yanındaki eksik dişli, cildi köseleye dönmüş, parlak gözleri olan yaşlı adam tüm kimlik belgelerini denize atmasını buyurarak Maman'ın kafasını aşağı bastırmıştı: “Hayatta kalmak istiyorsan, kimliğinden kurtul.”

Sonrası tam bir kaos. Uyanmaları için ebeveynlerine yalvaran çocukların ağlamaları, söğüt ağacından sepetlerinin içinde çırpınan tavukların gıdıklamaları, sağdan sola, soldan sağa kayıp düşen nesnelerin sesleri birbirine karışıyor, bilinmeyenin ama bilhassa da bilinenin karşısında duyulan paniğin bilindik kakofonisini oluşturuyordu. Çatışmalar günlük yaşamın bir parçası hâline gelmekteydi. İp atlayan kızlarla aynı havayı soluyor, çekirge dövüştüren oğlanlarla aynı alanı işgal ediyordu. Bölge halkı gündüzleri memurlara para, akşamlarıysa direnişçilere pirinç vermeyi öğrenmişti. İki ateş hattı arasında, görünmez ve saat başı değişen sınırlarla çizilmiş iki bölgeden birine ayak basmaktan kaçınarak ağır adımlarla yürüyorlardı. İkisini de kucaklayıp tarafsızlıklarını koruyorlardı, birbirine düşman oğullarının ikisini birden seven bir anne, bir baba gibi.

Kimlik belgeleri olmayan Maman, silahlı adamlar ondan ayağa kalkıp kendilerini izlemesini istediğinde tarafsız kalmayı sürdürebilmişti. Beyaz tuniğinin kan lekeleriyle kırmızıya boyandığını görüp bayıldığında daha üç adım atmıştı. Vurulduğunu sanmıştı fakat kan, namlunun ucu doğrultularak ve dipçik darbeleriyle verilen emirler karşısında soğukkanlılığını koruyan yaşlı adam da dahil, diğer yolculara aitti.

hai lòng đân

•

iki ateş hattı

kiên Maman, tanıdık seslerle çevrelenmiş bir hâlde, samandan
nhân derme çatma bir kulübe köşesinde uyanmıştı. Yakından gelen
• kömür çıtırtılarına, su palmyesi yapraklarının hışırtılarına ve
sabır fısıltılı tartışmalara köpek havlamaları ve bıçağın kesme tah-
tası üzerindeki düzenli şaklamaları eşlik ediyordu. Doğranmış
limon otunun kokusu, yanağının üzerindeki bir anne eli gibi
burun deliklerini okşuyordu. Böyle böyle korkmayı bıraktı.
Yine de gözlerini kendine yabancı ve bilmediği bir dünyaya
açmıştı. Bu köyde “kadın” ya da “erkek”, “teyze” ya da “büyük
amca” yoktu artık, yalnızca yoldaşlar vardı. Maman da yoldaş
Nhan ismini almıştı; bu ismi kendine daha gözlerini açma-
dan vermişti: ne geçmişten getirdiği bir yük ne de ailesi olan
bir isim. Üvey kardeşlerinin kirli giysileriyle dolu leğenlerin
önünde yüzlerce kez tekrarlamış olduğundan, bu sözcük ne-
redeyse çabası gelmişti aklına. Pamuklu kumaşın beyazlığını
zedelemek ve Marsilya sabunu gibi %72 oranında zeytinyağı
içeren sabuna meydan okumak amacıyla kasten bulaştırdık-
ları her leke ve kirde, sessizce “*kiên nhân*” – “sabır” – diye
kişisel mantrasını, daha doğrusu kişisel başarısını tekrarlardı;
zira sonunda ıslak ve sabunlu kumaşların hafiften büyüleyici
melodisini duyabiliyordu.

O köyde Nhan olarak beş yıl yaşamıştı; diğer herkes gibi
onun ismi de bir mesaj barındırıyordu. Kimileri adlarını
“Azim” (*Chí*) koymuştu. Kimileri “Vatan”ı (*Quốc*), başkala-
rıysa “Cesaret”i (*Quốc*) ya da “Barış”ı (*Bình*) tercih etmişti.
“Orkide” (*Lan*), “Refah” (*Lộc*), “Kar” (*Tuyết*) gibi isimleriyle
herkes bir kenara bırakmıştı.

Köyün etrafında ne çit ne dikenli tel olduğundan, kaçsa
ailesinin yanına dönebilirdi belki. Kimse ona işkence etme-
mişti. Kimse onu bağlamamıştı. Kimse onu sorgulamamıştı.
Ondan yalnızca vatanseverlik, cesaret, bağımsızlık, sömür-
gecilik, fedakârlık üzerine yazılar ve sunumlar istenmişti.

Ebeveynlerinin adını, kaç kardeşi olduğunu, hele de gerçek ismini hiçbir zaman sormamışlardı çünkü direnişin yeleri, ailelerini, kişisel yaşamlarını gölgede bırakan kolektif bir dava uğruna terk etmişti. Maman'ın aksine, çoğunluk direnişe gönüllü olarak katılmıştı. Kendisinin de vatanı olan bu ülkeye karşı hiçbir zaman aynı koşulsuz aşkı hissetmemiş olmaktan utanç duyuyordu Maman. Nehrin karşı yakasında, düşmanın bölgesinde yaşadıktan sonra yanlarına geri dönerse karşılaşabilecekleri şüphelere ve ihanet suçlamalarına ailesini maruz bırakmamak adına o görünmez sınırların içinde kalmak istemekten utanç duyuyordu. Aynı zamanda kendisi için de kalıyordu, yaşamaktan kaçınmak için. Köyde yapması gereken tek şey, ayak uydurmaktı.

mi Başlangıçta mutfak çalışanlarının ve tıbbi yardım ekibinin ru-
• tinini izlemekteymiş. Sonradan ayakları nasır ve kalıcı yara
mayın izleriyle korunmaya başlayınca, tropik ormanın göbeğinde
mayın imal eden şahıslara kimya kitaplarını Fransızcadan
Vietnam diline çevirmeye gitmek amacıyla haftalarca yol
yürümeye başlamış. Bir gün, kahverengi Vietnam gömleği
giyen bir yoldaşı takip etme emri almış. Yoldaşın götürdüğü
pazar yerinde, soluk lavanta rengi bluz giymiş bir kadın ona
bir taşıma çubuğu vermişti. Çubuğun bir ucundaki sepette
su ispanağı, diğerindeyse tatlı patates varmış. Bambu çubuğu
omzuna yerleştirdiğinde, bu kocaman kök bitkiler çubuğun
arkaya doğru eğilmesine neden olmuş ve Maman, iki ağırlığı
adımlarının ritmiyle eşleştiremeden önce ilk saniyeler dengeyi
kuramamış. Kalabalığın arasına karışıp köprünün üzerindeki
kontrol noktasını geçmiş. Köprünün çıkışından birkaç sokak
sonra lavanta renkli bluz giyen kadın gözden kaybolmuş. Fa-
kat az ileride, başka birisi seslenerek kolunu yakalamış.

“Kardeşim, bugünkü tatlı patateslerinizin nişastası bol
mu? İyi gibiler. Oğlum dış çektirdi de. Pirinç çorbasına çeşit
olsun diye tatlı patates çorbası yapmak istiyordum. Oğlum
zordur. Ama iyi çocuktur. Tatlı patates rendelemeyi hiç sev-
mem. Ellerimi çok acıtıyor. Bana yardım edebilir misiniz? Eve
gelip benim için rendeleyebilir misiniz? Hadi! Benimle gelin.”

Maman, kadını takip ederek bilmeden, direniş hesabına
casusluk görevine başlamış oluyordu.

Faydasının dokunabileceği başka bir eve yollanmadan önce birkaç hafta bu kadının mutfağında yatmıştı. Ayrılırken bir durian ağacı çiftliğinden geçen yol üzerinde, neyse ki yalnızca geceleri düşen o ağır, dikenli meyvelerin arasında iki adamla konuşmakta olan babasını fark etmiş. Küçük bir kızken olduğu gibi ona koşmak için ani bir istek duymuş içinde. Yanındaki kadın, Maman'ın konik şapkasının arkaya kaydığını görmüş; böylece arzusunu açığa vuran bakışları ortaya çıkmıştı. Daha bedenini gözleriyle aynı yöne çeviremeden şu sözü duymuş Maman: “*Đùng*” Kadın Maman'a “Hayır,” “Dur,” ya da “Yürü,” değil, “Tut kendini!” demişti. Maman yönünü değiştirmiş. Babası beş yılda epey yaşlanmış gibiymiş. Heybetli yargıç duruşu hâlâ baki olsa da yanakları çökmüş, sanki gülme kaslarını kaybetmiş. Babasının onu görmesinden korkmuştu Maman çünkü o zaman adamın taşıyacak bir yükü, çözecek bir sorunu ve özellikle de yetkililere vermesi gereken yüzlerce cevabı olacaktı.

Vietnamlıların *sâu riêng* diye adlandırdığı durianların altında, Maman babasını son defa görmüştü. O güne kadar, iki sözcükten oluşan ve “kişisel hüznler” anlamına gelen bu kelime üzerine hiç düşünmemişti. Bu gerçeğin unutulmasının sebebi belki de bu hüznlerin, meyvenin etli kısımları gibi dikenlerle kaplı bir zırhın altındaki kapalı bölmelerde mühürlü olmalarıdır.

Bana gelince, babamın kim olduğunu hiçbir zaman öğrenemedim. İnce burnum ve yarı saydam tenim nedeniyle, dedikoducular babamın beyaz, uzun ve sömürgeci olduğundan kuşkulandır. Maman bana sık sık benim için her zaman bu beyazlığı istemiş olduğunu söylerdi; *bánh cuốn*'ların beyazlığını. Koca bir kaynar su kazanının hemen üzerine yerleştirilmiş pamuklu beze ve pirinç unu karışımını yaymasını izlemem için

cha

•

baba

trắng

•

beyaz

beni Vietnam krepı satan kadının oraya götürürdü. Tümünü kaplasın diye, kepeısını bezin üzerinde döndürerek yayardı sıvıyı. Harç birkaç saniye içerisinde yarısaydam bir kabuk hâlini alır; satıcı sıvırtılıp ince, uzun bir krep çevirme çubuğuna dönüştürölmüş bambu sapı yardımıyla onu bezden ayırırdı. Maman, cildi kardaki yansımayı, porselenin ışıltısını andır-sın diye kızını öğle uykusu sırasında bu kreple sarmalamayı bilen tek anne olduğunu ileri sürerdi. Yetiştiiğı bataklığın pis kokusuna rağmen rayıhasını koruyan lotus gibi ben de hiçbir zaman küstah yorumların bu saflığı lekelemesine izin vermemeliymişim.

Maman aynı zamanda burnu büyütmenin de sırrına vakıftı. Asyalı kadınlar, silikon koydurarak burun kemiklerini çıkıklaştırmaya çalışırken benim burnumu Batılılaştırmak için Maman'ın her sabah dokuz kez hafifçe çekmesi yeterliydi. İşte adım bu yüzden, "tümüyle tatmin olmuş", "arzulayacak bir şeyi kalmamış" ya da "tüm dilekleri kabul edilmiş" anlamına gelen Mân. Daha fazlasını isteyemem çünkü adım bana bu tatmin ve doyum hâlini dayatıyor. Guy de Maupassant'ın, manastırdan çıktıktan sonra yaşamdaki bütün mutlulukları elde etmenin hayalini kuran Jeanne'ının aksine, ben hayal kurmadan büyüdüm.

Maman bize sakin, daima dalgaların altında bir yaşam sunmayı başarmıştı. Aynı yalıtılmış bölgeyi Montreal'de, eşimin restoranının mutfağında da buldum. Davlumbazın sabit uğultusu dışarıdaki yaşamın devinimlerini uzakta tutuyordu. Zaman ne dakikalar ne de saatlerdeydi, metal parmaklıkların arasına sokulan siparişlerle kendini belli ederdi. Yazın zamanı büken, rüzgârların yönünü şaşırtan amansız sıcaktı. Kışınsa avluya açılan yangın kapısı daima kapalı tutulduğundan mutfak çelik bir kasaya dönerdi. Davlumbazın tellerini temizleyen adam, o girişi kullanan tek kişiydi. Ayda bir gelirdi. Her defasında, sanki tehlikedeymiş gibi kapıya sertçe vururdu; oysa yalnızca acelesi vardı, zira listesindeki müşteriler hız, karısı da temiz ve yağsız eller talep ediyordu. Hava durumunu söyleyerek selamlaşmayı bana öğreten odur.

“Hava çok güzel.”

“Hava sıcak.”

“Dolu yağıyor.”

“Kar yağıyor.”

“Rüzgâr var.”

“Yağmur yağıyor.”

bép

•

mutfak

Vietnam'ın güneyinde hiçbir zaman havadan konuşmayız.

- Bu konuda yorum yapmayız; belki de, tıpkı bu mutfaktaki gibi mevsimler olmadığından ve havada belirgin bir değişiklik görülmediğindendir. Ya da belki de nedenini, nasıldığını hiç sorgulamadan şeyleri oldukları gibi, başımıza geldikleri gibi kabul ettiğimizdendir.

Bir keresinde, yemekleri uzattığım küçük kare açıklıktan, bazı avukat müşterilerin, yalnızca cevabını bildiğimiz soruları sormamız gerektiğini söylediklerini duymuştum. Yoksa susmak daha yeğmiş. Ben sorularıma asla bir cevap bulamayaçağım, belki de bu nedenden onları hiçbir zaman sormadım. Tek yaptığım fırınımla yatağımı birbirine bağlayan basamakları inip çıkmaktı. Eşim bu merdiven boşluğunu, beni kışın soğuşundan ve dışarıdaki hayatın tehlikelerinden her an koruyabilmek adına inşa etmişti.

Ben geldiğimde, Vietnam'daki sokak restoranlarınınki gibi basit bir menü mevcuttu: tek bir yemek çeşidi, tek bir spe-siyalite. Şehrin eski bölgesi olan Hanoi, tek bir üründe uz-manlaşmış sokaklarla çevriliydi: şehriyeler sokağı, mezar taşı sokağı, metal sokağı, tuz sokağı, yelpazeler sokağı... Bugün-se bambudan merdivenler perdeler sokağında, ipek giysiler kenevir sokağında satılıyor. Aynı ürünü satan zanaatkârlarsa önceden olduğu gibi yan yana tezgâh açmaya devam ediyor. Kısa bir konaklama sırasında, Maman'la birlikte Hanoi'deki şifalı otlu tavuklar sokağında kalmıştık. İki sıra *gà tần* restora-nının ortasında, ikinci kat terasını büyük bir banyan ağacının çevresine kurmuş olanı tercih ederdik.

ăn hàng

•
sokakta
yemek

dang Eşimin ilk hastalığında ona; tavuğun lotus tohumları, ginkgo
• meyvesi ve kurutulmuş kurt üzümüyle beraber düşük ısıda
acı pişirilmesini gerektiren bir yemek hazırlamıştım. İnanişâ göre
lotus sonsuzluktan bir parça barındırır ve ginkgo da nöron-
ları güçlendirir, zira yapraklarının şekli beyin gibidir. Kurt
üzümüne gelince, tıbbi değeri imparatorlar ve prensesler ça-
ğından beri kitaplarda tasdik edilmiştir. Bu yemeğin faydaları
muhtemelen aynı zamanda hazırlanışına gösterilen özenden
kaynaklanır. Ağır ateşte uzun saatler pişmesine ek olarak,
ginkgo meyvesinin kabuğunun sertçe fakat yumuşak kısmın
bütünlüğünü koruyabilmek adına hayli dikkatle kırılması ge-
rekir. Aynı şekilde, acımsı bir tat vermesin diye lotus çekir-
deklerindeki yeşil tohumların çıkarılması şarttır.

Bu acılık mango, biber, çikolata gibi yiyeceklerin aksine
insanı alevlendirmeyen, “soğuk” sayılan besinlerde sık rast-
landığından, nadiren geçirilebilir. Hemen hoşumuza giden
tatları ve bize zarar verdikleri gerekçesiyle, ölçülü tüketilme-
lerinin gerekliliğine inanılır; acı tatsa dengeyi yeniden kurar.
Lotus çekirdeklerinin tümünü tohumlarını çıkarmak için iki-
ye ayırmam gerekmezdi; zira bazı insanlar uykuya dalmalarını
kolaylaştırsın diye onlardan çay yapıp içer. Fakat ben uçlardan
kaçınmak isterdim - uç tatlardan, uç duygulardan.

Eşimin ateşler içinde geçirdiği üç gün boyunca onu lokma lokma beslemiştim. Vietnam'da, birinin ölüm nedenini bilmediğimizde rüzgârı suçlarız; kötü bir rüzgâra yakalanmak bizi öldürebilirmiş gibi. Bu nedenle, kötü rüzgârı birkaç damla *tiger balm* merhemiyle ıslatılmış porselen bir kaşıkla sırtını kazıyarak kovmak için gömleğini çıkarmasını istemiştim. Bir erkeğin tenine daha önce hiç o kadar yakından bakmamıştım. Şimdiyse orada durmuş, merhemi kemiklerinin arasına, omurgası boyunca sürerek iskeletinin hatlarını çiziyordum. Sıcaklığı ve belki de daha önce hiç hissedilmemiş acıları gideren koyu kırmızı lekeler yüzeye çıkıyordu. Tek dayanak noktam hâline gelmiş bir yabancıya bakmak için bin yıllık hareketleri tekrarlıyordum. Onu teselli edebilmek, elimi teninde gezdirebilmek isterdim. Oysa tek yapabildiğim onu, hâlâ Çin'deki fabrikayla apartman dairemiz arasındaki uzun yolculuğunun kokusunu taşıyan battaniyeyle sarıp ısıtmaktı.

cạo gió

•
rüzgârı
kazımak

Ayağa kalkabildiği an, müşterilerine *pho* çorbası servis etmeye geri döndü. Gelenlerin birçoğu ya Vietnamlı eşlerinin gelmesini ya da uçak bileti için gereken parayı bekleyen bekâr erkeklerdi. Çoğu, haftada üç-dört kez bir tas çorba içmeye gelirdi. Eşimle filtre kahve içmek ve bekleyişlerinin yavaşlığını, bardakların dibindeki yoğunlaştırılmış süte düşen kahve damlalarınıninkiyle karşılaştırmak için cumartesi ya da pazar sabahları açılış saatinden önce gelirlerdi. Hepsine aynı kahvaltıyı verirsem de bu kahvaltı Vietnam sokaklarında hayali olarak yaptığım gezintinin ritmine göre değişirdi her sabah.

Bir defasında, Japonya'da her şehrin kendine özgü bir tatlı çeşidi olduğunu okumuştum. İş seyahatine çıkmış erkeklerin, ziyaret ettikleri şehirden hediye olarak böyle bir tatlı kutusu getirmek gibi bir âdeti varmış. Kimi zamansa oturdukları şehirden değil, metresleriyle beraber olmak için geçici bir süreliğine eşlerinden uzaklaşmışlar. Ara sıra kendilerine gündelik yaşamlarından çekilip tatil yapma izni verirlermiş. Bu gibi durumlar için de böylesi uzaklaşmaları öngörüp erkeklere başka şehirlerden tatlılar temin eden dükkânlar bulunmuş.

Tıpkı Japonya ve belki de her yer gibi Vietnam'daki şehir ve köylerin de kendilerine has yiyecekleri vardır. Dolayısıyla, kafamda Saygon'un büyük Çin Mahallesi Cho Lon'a dönmem, müşterilere domuz kıymasından, biraz domates sosunun içinde buharda pişen, küçük bir parça kaburganın etrafına sarılı köfteler yapma fikrinin zihnimde belirmesi için yeterliydi. Bu et, gayet doğal bir şekilde, sanki Fransa her zaman Çin-Vietnam mutfak geleneklerinin bir parçası olmuşçasına, baget ekmeğiyle servis edilir. Eşimin arkadaş müşterileri, haftalar geçtikçe tabaklarını veya kâselerini her aldıklarında bakışları giderek daha yoğun bir ifade alıyordu.

İçlerinden biri Rach Gia'dan, yani karides yumurtasında karamelize edilmiş domuz eti ve karideslerle şenlendirilen

şehriyeli haşlanmış balık çorbasını bulan kıyı şehrinden gelmeydi. Kâsesine sirkede bekletilmiş sarımsaktan bir çay kaşığı eklediğimde gözyaşları yanaklarından aşağı süzölmüştü. Çorbasını içerken toprağının; büyüdüğü, sevildiğı toprağın tadını aldığını fısıldamıştı bana.

Arkadaş-müşteriler daha yoğun günlerde, üzerine soya sosuyla çeşnilendirilmiş *óp la* yumurta (göz yumurta) koyulmuş bir kâse pirinçle yetinirdi. Böylelikle izin günlerine huzurlu bir mutluluk duygusuyla başlardılar.

muoi Başlarda yalnız gelen bu müşteriler, birkaç aya yanlarında on-
• lara eşlik eden iş arkadaşları, komşuları, hanım arkadaşlarıyla
tuz gelmeye başlamışlardı. Girişte, daha sonra da dışarıda, kaldı-
rımında bekleyen insanların sayısı arttıkça benim de mutfakta
geçirdiğim geceler çoğalıyordu. Kısa sürede *pho* çorbasından
vazgeçmişlerdi; daha restorana gelip vitrine asılı siyah tabelayı
okumadan ve menüde ne olduğunu öğrenmeden günün ye-
meğini tercih ediyorlardı. Her güne tek bir çeşit. Her defasın-
da tek bir anı; zira duyguların tabağın sınırlarından taşmasını
önlemek için epey çaba sarf etmem gerekliydi. Zaten tuzlu-
ğun kazara düşüp de yeri beyaz tanelerle her kaplayışında,
günlük limiti otuz tane olduğu dönem Maman'ın yaptığı gibi
onları saymamak için kendimi zor tutardım. Neyse ki müşteri
sayısındaki artış dalıp gitmemin önüne geçiyordu.

Kısa zaman içerisinde, yıkanacak tabakları artık sayamaz olmuştum. Bu nedenle de eşim genç bir Vietnamlı adamı işe almıştı. Delikanlı yüzünde ışıltılı bir gülümsemeyle gelmişti. Daha konuşmadan neşesinin karnında mısır gibi patladığını duyabiliyorduk. Ceplerinden çıkardığı sarı kauçuk eldivenleri “Ta da!” diye bağırarak taktığında yüksek sesle, çok yüksek sesle, gülmekten kendimi alıkoyamamıştım. O kadar içten, hele de o kadar gürültülü bir ses çıkarabileceğimi sanmazdım. Kısa zamanda benim için küçük bir kardeş hâline geldi; hiçbir zaman, hatta hayat önüne neredeyse aşılmaz zorluklar çıkardığında bile solmayan bir gün ışıyordu âdeta. Birazcık vakti olsun, hemen ders çalışmaya koyulurdu. Başı bulaşık makinesinin buharında, fizik formüllerini tekrarlardı. Periyodik tabloyu seramik duvara yapıştırır, analiz edilecek romanların sayfa kenarlarına sözcüklerin anlamını not ederdi. Tüm çabasına karşın felsefe ve Fransızca sınavlarından tekrar tekrar kalıyordu. Onunla tanıştığımda geçmek için son şansıydı. Ödevlerini okuyup kompozisyonlarını düzelttiğim çok gecem olmuştur.

hồn nhiên

•
içten

- İdi* Maman, yazmayı öğrendiğim zamandan itibaren, elektrik ke-
- sintisi olsun olmasın, her akşam bana dikte yaptırırdı. Bir bar-
- hatalar* dak büyüklüğündeki gaz lambasının ışığında Maupassant'ın kitabını okurdu bana. Ateşin ışığından sırayla faydalanırdık. Her cümleyi yapı, gramer ve dizim açısından analiz etmek lazımdı. Uyumadan önce de Maman kitabı metal kutusunun en altına yerleştirir, kutuyu da gizli bir yere gömerdi. Bu büyük bir sırdı; zira yabancı kitaplar, hele ki romanlar, daha doğrusu kurgunun ciddiyetsizliği yasaklanmıştı.

O alıştırımlar sayesinde, güneş-kardeşimin felsefe öğretme-
ninden almış olduğu on soruya hazırlık yapabilmıştim. İçle-
rinden tek bir tanesini cevaplaması yeterliydi ama hangisi ol-
duğunu sınavdan önce öğrenemeyecekti. Bu sebeple on tane
cevap yazdım; Vietnamca yaptığım açıklamalar yardımcı ol-
madığından hepsini ezberledi. Diplomasını alıp kendine bir
iş bulması böyle gerçekleşmişti, bir yandan da hafta sonları
bana yardıma devam ediyordu. Bir akşam, çalıştığı fabrika-
da işe yeni alınan bir kızın gün içinde kendisinin yakınından
geçtiğini anlattı. Bedeninden baştan ayağa geçen elektrik akı-
mını anlatmak için yüzünü bana dönmeden büyük bir kazanı
evyeye bırakmış, sarı eldivenli ellerini havaya kaldırıp yıldırım
çarpmışçasına öylece durmuştu. Bu trans hâli karşısında ağ-
zım açık kalmış, delirdiğini sanmıştım. Sadece âşıktı halbuki.
Tespit edecek, tanıyacak kadar aşına değildim bu hâle. Yine
de onun coşkusuna kapılmış, neredeyse hiç tanımadığım bu
genç kıza kur yapmasında yardımcı olmak için Cyrano de
Bergerac'çılık oynamıştım.

set
•
yıldırım

thêu Kızın ismi Bach'tı, Vietnamlıydı, kısa zaman önce gelmişti
• ve Vietnam'ın güney ucundaki köyünü terk etmiş olmaktan
işlemek üzüntü duyuyordu. Montreal'in banliyö kısmındaki teyzesinde, içinde tozun zerreciği olmayan, her odaya özel terliğin bulunduğu ve tüm kesme tahtalarının etiketlendiği büyük bir evde yaşamaktaydı. Bahsi geçen teyze Bach'a ve altı kişilik ailesine maddi destekte bulunuyordu. Bach arkadaşlarıyla yurtdışına satmak üzere masa örtüsü işlemeye devam edebilmek için Cà Mau'da kalmayı yeğlerdi. Ne var ki teyzesi, anne-babasını, hiçbir şey vaat etmeyen hayatlarını bırakmalarının, bir sonraki nesil eğitilmiş olabilsin diye kendilerininkini feda etmelerinin gerekliliğine ikna etmişti. Bach da böylece kendini elektrikli ekranlar üreten bir fabrikada bulmuştu. Parmakları boş bir alanı iğne darbeleriyle, tek tek doldurmaya zaten alışık olduğundan devreleri birbirine kolaylıkla bağlıyordu.

Güneş-kardeşim, ona mutfağımdakilerden götürmekle başladı: manyoklu pasta parçaları, yengeçle sote edilmiş pirinç, zencefilli ve şitake mantarlı tavuk... Onu teyzesinin evine ilk defa bıraktığında, tükenmez gençliğinin coşkusuyla mutluluğunu haykırmak için bana kadar koşmuştu. Bir zaman sonra kıza evlilik teklif etmeyi de başarmıştı. Onu günde dört saat otobüs yolculuğu yapmaktan kurtardığı için mi yoksa sevilmeye izin vermeyi seçtiğinden dolayı mı evliliğe rıza gösterdiğini bilmiyorum, fakat evlilik gerçekleşti.

Güneş-kardeşimin babası haftada altmış saat fren balatası fabrikasında, on saat de pizza teslimatçısı olarak çalıştığından; şiddetli migren nöbetleriyle ağrı kesiciler de annesini sürekli hava akımlarıyla sarsılan sersemlemiş bir kamyş durumuna düşürdüğünden, nişan hazırlıklarını yapmaya gönüllü olmuştum. Kimi zaman, basit bir fısıltının yanağının üzerindeki rüzgârı dahi onu sarsmaya, alnında yaşam yolculuğunun haritasını ortaya çıkarmaya yetiyordu. Dolayısıyla, yeni gelinin evine götürülecek hediyeleri paketlemeye yarayan geleneksel yarı saydam kırmızı kâğıtla onun salonunda uğraşmak düşünülemezdi; zira her bir katlayış, her bir hareket cildinde yarıklar açmaya yetecek kadar gürültü çıkarıyordu. Teninde çatlamalar, buruşmalar olmasın, huzursuz hissetmesin diye genel karargâhımız olarak restoranın yemek salonunu seçmiştik.

mâm
•
tepsiler

Nişandan önceki gün, yemek salonu kırmızı bir ışıltıyla parlıyordu fakat bu aşkın değil şansın kırmızısıydı. İnanişâ göre tüm hediyeler iyi şansı temsil eden bu renkle paketlenmeliydi çünkü tüm evli çiftlerin, iki insanın tek ve aynı yaşamı kurmasını, kurdukları bu yaşamın da başkalarınınkini desteklemesini mümkün kılan dengeyi bulabilmeleri için epey şansa ihtiyacı vardır. Evlenenlere aşk değil, mutluluk dileriz, hem de iki kere: Bu sözcük, biri diğerinin yansıması şeklinde, kopyalanmış, birbiriyle iç içe geçmiş olarak iki defa yazılır. Kimse riske girmek istemediğinden, hediye tepsilerinin istisnasız her biri, üzerine “mutluluk” kelimesi çoğul hâliyle değil, çift olarak işlenmiş canlı kırmızı bir kumaşla örtülür.

hanh phuc
•
mutluluk

Neyse ki genç evliler yüreklerini, kendilerinden önce zorluklarla karşılaşmış olanların endişeleriyle ağırlaştırmazlar. Yalnızca kutlamak için oradadırlar ve evlilikle beraber mutluluğun kesin surette geldiğine –ya da tam tersine– inanırlar.

Hayatın doğal döngüsüne katkıda bulunmak adına eşim de tören sabahı hediye tepsilerini taşıyacak ekibi kurmak amacıyla arkadaş-müşterilerini seferber etmişti. Soslu süt domuzcuğu en güçlüye emanet edilirken diğerleri de çay kutularının, şarap şişelerinin ve bisküvilerin olduğu tepsiyi aralarında b l şm şt . Mücevherlerin, pirinç alkol yle dolu çaydanlığın, betel yaprakları ve areka cevizinin bulunduğu tepsinin sorumluluğu kuzenlere aitti. Bugün pek az Vietnamlı areka cevizi  iğnese de bu meyve, buluşmaların başlangıcını temsil etmeye devam etmektedir. Vietnamlıların misafirlerini, içinde cevizi hafifçe kireçle kaplı bir yaprağa sarmadan önce ezme-ye yarayan silindir biçimli bir havanın bulunduğu sedefli bir kutuyla karşıladığı zamanların üzerinden yüz yıl geçmemiştir. Tiryakileri, bu karışımın kahveyle aynı uyarıcılıkta olduğunu söylerken daha hassas kimseler, bir sersemlik hissinden hatta sarhoşluktan dem vurur. Etkisi yavaşça çiğnenerek ortaya çıkar; tükürük böylelikle kırmızıya, sarhoşluk kırmızısına, aşk kırmızısına boyanır: Kırmızı bu sefer ebedi bir birleşmeyi anlatmaktadır.

Efsaneye göre ikiz erkek kardeşler aynı kızı aşıkmiş. İlki kızla evlenmiş. Kederden boğulacak gibi olan ikincisiyse kardeşi bir şey anlamasın diye k y  terk etmiş. Aşk acısı çeken kardeş bitkin düşene, sonunda bir kireç taşına dönüşene dek yürümüş de yürümüş. Diğer kardeşe ikizini bulmak için aynı yolu tepmiş. O da taşının yanında yorgunluktan can verip arek palmyesine dönüşmüş. Onun izinden giden karısı da aynı yerde yaprakları kalp şekilli bir sarmaşığa dönüşerek kireç taşına siper olan palmyenin gövdesine sarılmış. Sonu bu kadar hüzünlü olan bu aşk   ğeninin nasıl olup da mutlu bir evliliğin sembolü hâline gelebildiğini kendime çok sormuşumdur. Bana  yle geliyor ki atalarımızı yanlış anladık. Betel tepsisini alayın başına koydular çünkü evli çifti imk nsız aşk-

ların tehlikesine karşı uyarmak istiyorlardı, tersi değil. Yoksa bizi aşkın öldürdüğü konusunda mı uyarmak istemişlerdi?

Evli çiftler boşuna o kadar eğilip burunlarını yere yapıştırıyorlar; sunağın üzerinde duvara asılı duran ataları gerçek nedeni onlara asla söylemeyecek. Tütsü çubuklarının yanmasını izlemekle ve ritüellerin bir nesilden diğerine aktarılışını gözlemlemekle yetineceklerdir. Bilirler ki kayınvalidelerin yeni gelinlerine küpe hediye etmedikleri bir gün gelecektir. Daha şimdiden, nişan törenlerinde annelerin evlenecek kızın kulağına, tomurcukları temsilen altın toplar taktığını anımsayan kimse kalmadı neredeyse. Evlenirken de bu topları, evlenen kadının çiçek açmasını, bekâretini kaybetmesini simgeleyen açmış çiçek biçimli küpelerle değiştirirler.

lại tổ tiên
•
ataları
selamlamak

tiên đũa
▪
veda
etmek,
birini
uğurlamak

Bana gelince, eşimin ailesinden tek aldığım, bir zarf olmuştu; muhtemelen ağırlığınca altın değerindeydi çünkü içinde bulunan belgeler bana başka ufuklar ve yabancı bir adamla bilmediğim bir hayat sunuyordu. Ne babam ne de atalarım olduğundan, tören kısmından kaçınmanın iyi olacağını düşünmüştük. Havaalanına kuzenlerin ve arkadaşların oluşturduğu konvoylar olmaksızın, tıpkı diğer yolcular gibi gitmiştim. Terminalin önünde yüzlerce kişi vardı: çocuklar, yaşlılar, ağlamalar, yeminler; hepsi de duyguların kargaşası içindeydi. O yıllarda dönüş umudu olmaksızın ayrılırdık. Birbirimize sadece unutmayacağımızın sözünü verirdik. Çocuklarının sadakatine ve vefalılığına güvenen diğer Vietnamlı annelerin aksine, Maman unutmamı istiyordu; onu unutmamı istiyordu çünkü yeniden başlamak, yüksüz bir şekilde gitmek, kendimi baştan oluşturmak için yeni bir şansım vardı. Ama bu imkânsızdı.

Vietnamlılar birbirleriyle tanışırken çoğu sohbeti açan iki konu, aslen hangi köyden oldukları ve soy ağaçlarıdır; zira biz atalarımız neyse o olduğumuza, yazgımızın bizden önceki yaşamlardaki hareketlere cevap verdiği gerçekten inanırız. Yaşlılar, hiçbir zaman tanışmadığım dedemi ya ismen ya da bizzat tanırdı. Daha genç olanlar Maman'ın erkek ve kız kardeşlerini hatırlar ve onlara benzemediğimi bilirlerdi. İnce uzun bacaklarıma imrenseler de fazla belirgin hatlarımın arkasında gizlenen çarpık hikâyeden çekinirlerdi. Yalnızca Vietnam'dan çocuk evlat edinmiş Quebec'li müşteriler bana önyargısız bakışlarla yaklaşıp temiz bir sayfa sunardı.

gia đình

•

aile

Julie, yemekleri çıkardığım pencereden içeri kafasını sokan ilk kişi olmuştu. Gülümseyişi, açıklığın bir ucundan diğeri-ne uzanıyordu. İlk öpücüğün izini keşfetmiş bir arkeoloğun coşkusuyla selamlamıştı beni. Dakikasında, henüz tek kelime bile edilmemişken arkadaş; zamanla da kardeş olmuştuk. Kızını nasıl evlat edinmişse beni de öyle, geçmişimizi sorgulamaksızın benimsemişti. Öğleden sonraları beni sinemaya götürürdü ya da onun evinde klasikleri izlerdik. Buzdolabını açar ve günün duygu durumuna göre içindekileri bana karışık olarak tattırırdı: füme etten turtaya, ketçaptan beşamel sosa, kerevize, ravent otuna, bizon etine, *pouding chômeur*'e,* yumurta turşusuna... Bazen de benimle yemek yapmaya gelirdi. Üst üste dizilmiş muz ağacı yapraklarını pirinci ezmeden iyice sıkarak, yapışkan pirincin yaprakların içinde nasıl tutulacağını gösterirdim ona. Bu parmakların, sözcüklerin açıklayabileceğinden çok öte, hassas bir dengesi olmuştur her zaman.

Her ocak ayının sonunda, eşim arkadaşlarıyla Vietnam Yeni Yılı için uzakta olan akrabalarına vermek istediğinden –tıpkı annesinin eskiden köyde yaptığı gibi– bunlardan düzinelerce hazırlamak gerekirdi. Uzun saatler boyunca kaynar suda pişirilen muz ağacı yaprağının kokusu ona, Tet Bayramı öncesindeki, tüm mahallenin geceyi, içinde pürüzsüz ve ay gibi hafifçe sarı maş fasulyesi ezmesi olan pirinç rulolarıyla dolu kazanların altındaki ateşi beslemekle geçirdiği o günleri hatırlatırdı.

Julie sık sık restoranımıza gelirdi. Arkadaşlarını yemeğe davet eder, aylık kitap kulübü buluşmalarını düzenler, aile üyelerinin doğum günlerini ve evlilik yıldönümlerini kutlamak için tüm salonu kapatırdı. Her defasında da beni tüm

* (Fr.) Kelimesi kelimesine “ışsız pudingi” anlamına gelen tatlı, Quebec'teki işçi kadınlar tarafından icat edilmiştir. (ç.n.)

bedeniyle sarar, arkadaşlarına tanıtmak üzere mutfaktan çıkarırdı. Hiç sahip olmadığım ablamdı ve ben de kızının Vietnamlı annesiydim.

y n Bir akşam, çorbanın tek bir damlasını ziyan etmeden tertemiz

- k rlang   hâle getirmek için bir k rlang   yuvasının ince telciklerinde kalmış minik pislikleri cimbız yardımıyla ayıkladığım sırada, Julie mutfak tezg hımın üzerine bir anahtar bıraktı. Eşim, kilosunu milyar dolarlardan alıcı bulan bu değerli hazineyi şıfalı Çin otları satan bir adamdan getirmişti. Ona göre k rlang  lar yavrularına sabırlı ve sonsuz bir sevgi adardı, zira yuvalarını yalnızca t k r klerinin yardımıyla oluşturan bir tek onlardı. Böylece, bu yuvaları yiyerek bizim de  ocuk sahibi olma şansımız artıyordu. Julie'ye bu iksirin enderliğini daha anlamadan, beni çıkışa çekip anahtarı yandaki kapının kilidine sokmam için ısrar etmişti. Maceramız işte böyle başladı.

Julie, mekânı mutfak atölyesine dönüştürmek amacıyla marmarlar ve dekoratörler getirmişti. İş sebebiyle Asya'da sık sık seyahat eden eşinden, Vietnam'dan ikinci el bir bisikletli çekçek –metal gövdesi yer yer paslı ve selesinin biçimi terden bozulmuştu– yollamasını istemişti.

Duvarın üzerine, tıpkı eski Mandarin konutlarının girişlerinde olduğu gibi, üzerlerine Çince karakterlerle, birbirinin devamı olan iki mısra oyulmuş iki uzun ahşap levha yerleştirmişti. Hue'den, açılıшта hediye olarak sunmak üzere, örülmüş latanya yapraklarıyla on altı bambu çemberinin arasına yerleştirilen şiirlerle süslenmiş konik şapkalar sipariş etmişti. Salonun dip tarafı için büyük bir kitaplık yapmıştı. Yemek kitapları ve fotoğraflar, Maman'la yaşadığımız dairenin önünde her sabah hazır olda ulusal marşı söyleyen okul çocukları gibi uysal ve dimdik hâlde raflara dizilmişti. Julie, duvar boyunca ilerlerken elimi tutmuştu. Aksi takdirde, aralarında hiçbir zaman tamamını değil, ancak bir-iki sayfasını, bazen de bir bölümünü okuduğum kitapların yerleştirildiği son rafı gördüğümde dizlerimin üzerine çökardım.

Siyasi kargaşa yıllarında birçok Fransızca ve İngilizce kitaba el konulmuştu. Bu kitapların başına ne geldiğini asla bilemeyeceksek de bazıları kopuk sayfalar hâlinde varlıklarını sürdürebilmişti. Bu sayfaların hangi yollardan geçip de onları ekmek, yayın balığı ya da bir demet su ispanağı sarmak için kullanan satıcıların ellerine düştüğünü hiçbir zaman öğrenemeyeceğiz. Sararmış gazete yığınlarının ortasına gömülmüş bu hazinelere rastlama şansına neden sahip olduğumu, kimse hiçbir zaman söyleyemeyecek. Maman bana bu sayfaların gökyüzünden düşmüş yasak meyveler olduğunu söylerdi.

Bu kıymetli mahsullerden aklımda kalan; Françoise Sagan'ın *Hoş Geldin Hüzün*'ünden* “bezginlik”, Verlaine'den

* F. Sagan, *Büyük Aşklar Hoş Geldin Hüzün*, Everest Yayınları, 2015, çev. Nurullah Ataç.

“bitkinlik” ve Kafka’dan “hapishanesel” sözcükleriydi. Ma-man kurgunun ne anlama geldiğini, bizim için bir kadının bu isteği dışı vurması düşünölemeyecek bir şey olduğundan, Albert Camus’nün *Yabancı*’sındaki şu cümlesiyle açıklamıştı bana: “Akşam, Marie beni görmeye geldi, kendisiyle evlenmek isteyip istemediğimi sordu.” Sonra, *Sefiller*’deki Marius’un hikâyesinin ne başını ne sonunu bilmeme rağmen kendisi kahramanlarımdan biriydi çünkü bir keresinde, aylık yüz gramlık domuz eti tayınımız şu cümleyle paketlenmişti: “Hayat, felaket, yalnızlık, terk edilmişlik, fukaralık, kendine göre kahramanları olan savaş alanlarıdır ve bu karanlıkta kalan kahramanlar, bazen ünlü kahramanlardan daha da büyüktürler.”†

* A. Camus, *Yabancı*, Can Yayınları, çev. Vedat Günyol.

† V. Hugo, *Sefiller*, İletişim Yayınevi, çev. Cenap Karakaya, cilt 1.

Maman'ın anlamını bilmediği çok sözcük vardı. Neyse ki ayaklı bir sözlüğün epey yakınında yaşıyorduk. Bu adam Maman'dan daha büyüktü. Her gün jambu ağacının altına yerleşip Fransızca sözcükler ve tanımlarını ezbere okuduğundan komşular ona deli gözüyle bakardı. Gençliği boyunca elinden düşürmediği sözlüğüne el konulmuş olmasına karşın sayfalarını kafasında çevirmeye devam ederdi. Tanımını vermesi için bizi ayıran demirliğin arasından ona bir sözcük söylemem kâfiydi. Bir seferinde “*humer*” sözcüğünü sorduğumda, kafasının hemen üzerinde asılı duran salkımdaki jambu meyvelerinden en pambesini vermişti.

“*Humer*. Koku almak için burun yoluyla havanın içeri çekilmesi. Havayı koklamak. Rüzgârı koklamak. Sisi koklamak. Meyveyi kokla! Kokla! Guyana’da aşk elması olarak da adlandırılan jambu. Kokla!”

Bu dersin ardından, bir daha asla aşk elmasını önce saf, âdeta büyüleyici tazelikteki fuşya rengi parlak kabuğunun kokusunu içime çekmeden yemedim. Julie’nin büyük bir tabak içerisinde okuma masasının üzerine koyduğu, alçıdan yapılma onlarca egzotik meyvenin ortasında, gayet doğal olarak bu meyveyi seçmemin nedeni buydu. Burnuma götürmüştüm; tatlı ve taze kokusu, beyaz kabuğu yumuşak ve gerçekmişçesine çarpmıştı beni. Julie kahkahalara boğulup “Gerçekten koklamak istiyorsan gel,” demişti.

İçinde baharatlarla dolu cam şişecikler dizili büyük bir dolabın camlı kapısını açmıştı: yıldız anason, karanfil, zerdeçal, kişniş tanecikleri, havlıcan tozu... Şehriye ve peksimetin yanı sıra olmazsa olmaz salamura balık kavanozları da yerlerini almıştı.

Julie aylarca, durmak bilmeksizin atölyede ama aynı zamanda benimle, benim üzerime çalıştı. Beni, Vietnam mut-

fağı üzerine, tadımın da dahil olduğı bir ders programı oluşturmaya ikna etmişti. Peşinden gittim çünkü kimse onun coşkusuna karşı koyamazdı.

Hayat bana doğru, Julie'nin gözümün önünde açtığı rulo hâlinde bir resim gibi gelmekteydi. İlerledikçe, resim rulosu açıldıkça yeni renkler, yeni şekiller meydana çıkıyordu. Ve sihirli bir değnek değmişçesine, bir sahneyi betimleyen veya bir anı resmeden küçük resimler ortaya çıkıyordu. Ressamın hareketleri birdenbire duyulabilir, elle tutulur bir hâl almıştı. Aynı şekilde tabakların, çantaların, vitrinin üzerine yeşim taşı renginde yazılan isimden –“Mân”– bir ses yükselmişti. Atölyeye gelen ilk yirmi kişilik grup, tarifleri beraberlerinde götürerek masanın çevresinde anlatılan hikâyeleri başkalarına tekrar ederek doğmakta olan bu sesi büyüt müştü. Bu maceranın neden olduğu hareketli hayat, bir başka hayatı, sonunda gelip karnımın sıcaklığına yerleşen yaşamı da tetiklemişti.

Eşimle Julie, mutfakta bana devamlı yardım edecek birini bulmak için güçlerini birleştirmişti. Hông benden çok az büyük olsa da şimdiden bir genç kız annesiydi. Quebec'li eşiyse Saygon'daki bir kafede karşılaşmıştı. Kendi garson, eşiyse müşteriydi. Hông'a Kanada pasaportunu göstermiş; o da gecenin bir yarısı işten döndüğünde, kızı artık bluzundaki tütün ve yabancı ellerin ter kokusunu almasın diye yolculuğu kabul etmişti. Adam Hông'a ve yüz dolarının bir milyon dong ettiği, bin doların sonsuz aşkı deneyimlemesine olanak sağladığı Vietnam'da bulunduğu zamana âşık olmuştu. Boş şişelerle dolu dairesine geri döndüğünde uzun zaman onu düşünmüştü.

Eğer Hông, Andy Warhol'u tanısaydı, pop-art eseri gibi birbirleri üzerine yığılmış bira kutularıyla kaplı duvarlar hoşuna gidebilirdi. Yazık ki tek gördüğü, karanlık bir tünelin başlangıcı olmuştu. Fazla uzun etekler ve fazla düz tabanlı ayakkabılar giyerek eşini hayal kırıklığına uğratiyordu; o da Hông'u evden çok erken çıkıp fabrikadan çok geç dönmekle suçluyordu. Hông, oturduğu evin eşine ait olmadığını ve arabasının yağmurda kalmış bir ihtiyar gibi kesik kesik sesler çıkardığını görünce şaşırılmıştı. Ama yine de kızına verilen yatak için minnettardı. Böylece eşinin yalnızlığının izlerini silmek, duvarları yumruk darbeleri yiyip öfkeyi emmiş dar koridorları aydınlatmak için kolları sıvadı.

Hông gece gündüz, hafta içi, hafta sonu demeden çalışıyordu. Eşinin de böyle yapmasını, daha fazla müşteri aramaya gitmesini, ortağıyla beraber daha fazla evin çimlerini biçmesini umuyordu. Fakat bazı günler adamın üzerinde öyle bir ağırlık oluyordu ki yerinden kalkması dahi mümkün olmu-yordu. Hông'un Julie'yle tanışması da böyle gerçekleşmişti; çim biçme makinesinin arkasında eşinin yerini bir kere, iki

kere, pek çok kere aldığı için. Son seferinde Julie evinden çıkmış, ona bir bardak su ikram etmiş ve bana restoranda yardım etmesi için onu eşime önermişti.

New York

•

New York

Başlarda Hóng mesafesini korumuştı. Tek duyduğum inanılmaz derecede tesirli hareketlerinin çıkardığı sestti. Sayesinde, Julie'yle New York'a kadar gidip yüzlerce yemek kitabının olduğu devasa bir kitapçada iki öğleden sonra geçirmek için mırfağı bırakabilmişim. Pek az vaktimiz olduğundan Julie beni atıştırmak için bir restorana, yemek için bir diğerine, tatlı için de bir başkasına götürmüştü. Kırk sekiz saat içinde bana mümkün olduğunca çok yeri göstermek istemişti. Julie, Manhattan'ı ve başımı döndüren tablolarla heykellere evsahipliği yapan hangarlarını biliyordu. Paslanmış çeliğin duyulara hitap edeceği Richard Serra'nın aklına nasıl gelmişti? Mutfağımın yirmi katı genişliğinde bir eser nasıl bir yerden diğerine taşınabiliyordu? Nasıl bu kadar büyük düşünülebiliyordu?

Julie ufku göreyim, ufku arzulayayım diye bana günlük ya-
şantımın dışında bir yer keşfettirmişti. Artık yalnızca yete-
rince değil, derin nefesler almayı öğrenmemi istiyordu. Aynı
mesajı bana yüz kere, yüz farklı şekilde tekrarlamıştı:

“Isır. Dişlerini elmaya geçir.”

“Eğenin metali ısırdığı gibi ısır.”

“Tüm dişlerinle ısır.”

“Isır! Isır! Isır!” diyordu bana, kahkahalarla gülererek soka-
ğın karşısına geçmek için elimden çekerken ya da saçlarımı
örerken. Beni dil, jestler ve duygular alanında eğitiyordu. Ben
bakışlarına bir cümlelik süre boyunca ancak karşılık verebi-
lirken, Julie elleriyle olduğu kadar burnunun kıvrımlarıyla
da konuşurdu. Onunkine kıyasla kendi bedenimin hareket-
sizliğini fark edebileyim diye birçok kez beni aynanın önüne
yerleştirip bir yandan birbirimize bakarken sohbet etmeye
zorlamıştı.

Ne zaman Vietnamca sözcükler tekrarlarsa Julie’nin dili
beni şaşkına çevirirdi. Vurguları bir jimnastikçinin esnekliği,
bir müzisyenin duyarlılığıyla taklit ederdi. Anlam farkını bil-
mediği hâlde, tonlamaları arasında ayırım gözeterek telaffuz
ederdi “*la, lâ, la, lâ, lâ...*”yı: bağırarak, olmak, yabancı, ba-
yılmak, serin. Benim ortaya attığım meydan okuma Julie için
fazlasıyla kolaydı; karşılığında onun bana verdiği alıştırmaysa
epey büyük bir çaba göstermemi gerektiriyordu. Şarkı ezber-
lemek tek başına zorlayıcı bir iş değildi; fakat yüksek sesle şar-
kı söylemek tüm cesaretimi toplamamı gerektiriyordu.

Julie, dilimi çözerek seslerin çıkmasını sağladı:

“Çıkar dilini. Çenene dokundurmaya çalış. Sola dön-
dür... şimdi de sağa. Oldu işte, hadi, tekrar.”

Bu alıştırmalar sırasında elimi mutlaka ağızımdan birkaç
santim ötede tuttuğumu gördükçe kahkahalara boğulur; her
seferinde benim de gülme krizimi tetiklerdi. Julie dünyanın

en sıcak, en zarif gülüşlerinden birine sahipti, fakat mümkün olduğunca sessiz ağlayan Vietnamlı kadınların aksine, hüngür hüngür ağlardı da. Vietnam'da yalnızca, cenazeler için tutulan profesyonel ağıtçılar zarafetten yoksun hâlde ve yaftalanmaksızın dövünebilir, acılarını belli edebilirdi.

Maman'a yazdığım akşamlar ağladığımı eşim hiçbir zaman bilmedi. Bir ihtimal biliyorduyrsa bile, çekmece de benim için her zaman iki pul karnesi hazır tutarak teselli etmeyi yeğliyordu. Maman bana sık cevap vermezdi. Belki o da ağlamaktan kaçınıyordu. Yine de sessizliğinin yankısını duyuyor ve söylenmemiş şeylerin yükünü taşıyordum. Aynı yatağı paylaştığımız gecelerde Maman'ın gözyaşları, gözkapaklarının kenarından sızardı bazen. O zamanlar nefesimi tutardım; çünkü eğer tanıklık eden olmazsa, belki de hüznün yalnızca bir hayalet olarak varlık gösterebilirdi.

Vietnamlıların çoğu, hayata musallat olan, ölümü gözleyen ve ikisi arasında sıkışıp kalmış bu gezgin ruhların varlığına inanır. Her sene, ay takvimine göre yedinci ayda, hayaletlerin özgürlüklerine kavuşmalarına, yaşayanların dünyasını terk etmelerine yardım etmek için insanlar tütsü, para ve kâğıttan giysiler yakar. Kırmızı ve altın rengi sahte paraları ateşe atarken bir yandan hayaletlerin gitmesini, bir yandan da Maman'ın üzüntülerinin geçmesini umuyordum; gerçi kendisi, tanımlanamayan ve kimsenin görmediği başıboş ruhlara karşı halk arasında duyulan korkuyu kınayan komünist partiyle aynı şiddette bu üzüntülerin varlığını reddetmekteydi.

Tıpkı eşim gibi, Maman'ın da yüzü ne acıyı ne neşeyi ne de zevki dışı vururdu; diğer yandan, Julie'nin yüzünden her şeyi okuyabilirdim. Oğlumun doğumunda duygulanıp ağladığında yüreği yanaklarından, alnından ve dudaklarından okunabiliyordu. Aynı şekilde, uzak ülkelerden yeni gelmiş çocukları, onlar için Montreal'de özenle dokunmuş kundakların içinde yeni yazgılarını selamlamaya götürürken hislenirdi. Fotoğraflarını çeker; yanlarına, evlat edinen diğer ebeveyn arkadaşlarının imzaladığı iyi dilek kartlarını koyardı. Bebeğim henüz karnımdayken ona ilk defa "Seni seviyorum," diyen o olmuştu. Eşimin elini alıp gerilmiş derimde izi belli olan

minik ayağın üzerine koyan da oydu. Sonra, Kanada'ya göç etmesi için Maman'ı madden desteklemeyi kabul ettiğinde, tüm katılığına karşın onu kucaklamaktan çekinmemişti.

Maman ı yanıma gelmeye ikna etmek için birçok sene ve iki çocuğumun sayısız fotoğrafı gerekmişti. Oğlumun aksine küçük kızım yaşamımıza çabucak; özel geceler veya şirket eğlencelerine sunduğumuz yiyecek hizmetimize talebin artmasıyla aynı hızda girmişti. Eşim, evimizi büyütmek amacıyla yanı- mızdaki dubleksi satın almıştı. Aynı sıralar Julie de atölyenin altına büyük bir mutfak inşa ediyor ve üstteki iki evi kızı, ço- cuklarım ve bazen bakıcısı olmayan arkadaşlarının çocukları için bir kreşe dönüştürmekteydi. Çok geç biten özel gecelerde ya da şafaktan önce başlayan günlerde, Filipinli iki kadın bize nöbetleşe yardım ediyordu.

Julie, Vietnam tatlılarını yeniden şekillendirmek için pasta şefi Philippe'i tutmuştu; zira konu krema, çikolata ve pasta olduğunda âdetlerimiz hayli temel düzeyde birkaç tarifile sınırlıydı. Kaldı ki Vietnamlılar doğum günü pastasına "*bánh gato*" derler ve "*bánh*" sözcüğü zaten "ekmek - pasta - hamur" anlamına gelmektedir. Kullanılmayan bir mutfak geleneği söz konusu olduğundan, kelimeyi yabancı dilden almak zorun- daydık. Bize pişirme teknikleri kadar yabancı olan tereyağı, süt, vanilya ve çikolata gibi malzemeleri kullanmayı öğren- memiz gerekmişti. Vietnamlı kadınlar, fırın yokken kekleri- ni, ağzını bir kapakla örtüp üzerine kızgın kömür parçaları koydukları bir kazanda pişirirlerdi. Bu kazan, orta boy bir saksı boyutunda, topraktan yapılmış bir "mangal"ın üzerine yerleştirilirdi ki sıcaklık sabit ve ısı dağılımı eşit olmasa da ka- rışım kabarmasın, yanmadan pişsin. Bu nedenle, Philippe'in termometresi, kronometresi ve ölçü kaşığı çeşitleri karşısında hayli şaşırıyordum; gizemli oldukları kadar etkileyici de olan başka aletleri saymıyorum bile. Çekmece ve raflardaki şeylere, kokpite girmiş bir çocuğun hayretle karışık merakıyla doku- nuyordum. Philippe yavaş yavaş dünyasını bana tanıtıyordu.

Yemiş hastası olduğumdan doğal, kavrulmuş, bütön, çekilmiş gibi çeşitleri olan fındıkla başlamıştı. Yemyeşil renkleri ve kokuları iir. Çin Mahallesi'nden pandan yaprakları getirirdim ona: Tayland'da taksi şoförleri her iki ya da üç günde bir, bunlardan taze bir buketi koltuklarının altına atar. Philippe, li meyvesini hâli hazırda tanıdığından, ona bu meyvenin kuzenlerini; güzel bir kızın gözbebeklerini tarif ederken atıfta bulunulan yuvarlak ve parlak çekirdekli longanları, kırmızı kabuklu ve denizkestanesindeki benzer ama yumuşak dikenleri olan rambutanları tanıttım.

Vietnam usulü muzlu kekim damağa hitap etse de irikiyım, kaba denilebilecek görüntüsüyle çekinceye neden oluyordu. Philippe onu bir çırpıda, şeker kamışı şekeri içeren bir karamel köpüğüyle yumuşatmayı başarmıştı. Böylece Doğu'yla Batı'yı bir araya getirmişti; tıpkı muzların bütön olarak hindistancevizi ve inek sütleriyle ıslatılmış bağet ekmeği hamuruna yerleştirildiği bu pastada olduğu gibi. Kısık ateşte beş saat pişmek, ekmeği muzlara karşı koruyucu bir rol oynamaya itiyor; karşılığında, muzlar da ona şekerini bırakıyordu. Bu pastayı fırından taze çıktığında yeme şansını bulsaydık, kestiğimizde mahremiyetleri bölündüğü için sıkıntıya giren muzların kızarıklılığını fark edebilirdik.

Philippe, Vietnamlıların basitçe içerdği malzemelerin renk sayısı ile isimlendirdiği tatlıları güzelleştirip yüceltmışti: *chè* üç renk, *chè* beş renk, *chè* yedi renk. Özellikle ders çıkışı veya bir yerden diğerine giderken arkadaşlarla bir sokak köşesinde, kaldırım üzerinde küçük bir taburede oturup atıştırmalık olarak yenilen bu tatlıyı her satıcı kendine göre yorumlar. *Chè* için randevulaşmanın, kahve evlerinde buluşmaya karşılık geldiğini düşünüyorum; tek farkı, birincisinde, üzeri buz parçacıklarıyla kaplı maş fasulyesi ezmesi, nar tanesi şekilli tapyoka, Meksika fasulyesi, börülce ya da nipa meyvesi karışımları yenmesidir. İki kaşık *chè* arasında birçok sır paylaşılmış; çoklukla belli bir adresi olmayan bu yerlerde birçok aşk hikâyesi doğmuştur.

Atölyemizde, Philippe'in buluşlarını tadarken, müşterilerin sırları havaya karışırdı ve bazen de yalnızlarmışçasına, zamanın gerisindeymişlercesine tutkuyla öpüşürlerdi. Daha önce böylesine âşık insanları bu kadar yakından görmemiştim. Julie'nin gündelik hayatında yaptığı gibi yüksek sesle, "Seni seviyorum," denildiğini de hiç duymamıştım. O ise eşine ve kızına bunu söylemeden telefonu asla kapatmazdı. Bazen Julie'ye duyduğum tüm minneti söze dökmeyi denerdim fakat hiçbir zaman gerçek anlamda başarılı olamadım. Tek yapabildiğim, ona olan sevgimi gündelik eylemlerle; sayısız randevusu sırasında, o daha istemeden, çok sevdiği limonlu sodadan hazırlayarak, on beş dakikalığına kestirmesini sağladığım zamanlar ofisindeki telefonları prizden çekerek ya da yeni iyileşmiş bir yaraya, iz bırakmasın diye bir parça kök zerdeçal sürerek gösterirdim. Türkiye'ye, Japonya'ya, Sri Lanka'ya gidip eşine katılabilsin diye kızıyla beş, yedi, on günlüğüne ilgilenme fırsatım olduğunda şükürler ediyordum. Karşılığında ona tek verebildiğim dostluğumdu çünkü Julie'nin hiçbir eksiği yok, verecek şeyi çoktu ve herkese her şeyi verirdi. O bir mutluluk taciriydi.

mùa Mutluluğun parayla satın alınamayacağı söylenir. Julie'den

• öğrenmiştim ki mutluluk kendi kendine çoğalır, paylaşılır ve

mevsim her birimize uyum sağlar. Yıllar ne takvime ne mevsime aldırış ederek bu mutluluğun içerisinde birbirini kovaladı. Hông'un restoran mutfağının kontrolünü tam olarak ne zaman ele aldığı söyleyemem. Tek bildiğim, bir sabah epey erken bir saatte gözlerimi açtım ve o kadar mükemmel bir dünya gördüm ki başım döndü. Yanımda, eşimin dinlenmiş, huzurlu, neredeyse elle tutulur bir dinginlik ve sükûnet tabakasıyla kaplı yüzü yastığa gömülüydü. Çocuklarım yan odalarda mışıl mışıl uymaktaydı. Canavarların bile muzip görüldüğü ya da beyefendilere dönüştüğü rüyalarını duyar gibiydim. Maman, kendine yaşam alanı olarak iki daireyi birleştiren koridorun sonunu seçmişti. Çocukların ödevleriyle bir yardımcı öğretmen titizliğiyle meşgul oluyordu. Çocuklar ona “*Bà Ngoai*”, yani anne-anne dediklerinde gizlice gülümserken yakalıyordum onu sık sık. Okul saatlerindeyse mutfakta Hông'a yardım etmek için ısrar ediyor ve Vietnam topluluğu tarafından yaşlı insanlar için oluşturulan sosyal kulübe katılmayı reddediyordu.

Böylece Maman, yalnızca müdavimlerimizin arzusunu ve anılarımızın rüzgârını izlemeyi sürdüren menümüze zaman zaman farklı tarifler ekleyerek restoranımıza yeni bir soluk getirmişti.

hông Hông ve kızı, çocuklar için kreş görevi görmüş daireye yerleşerek ailenin üyesi hâline gelmişlerdi. Bedenine dağılmış çürükler bir an için Julie'nin gözüne iliştiğinde kocasını bıraktı.

• pembe, bazen de kırmızı Uzun kolluların ve koyu renk pantolonların altına gizlenince bu morluklar kendini unutturuyordu. Müşterilerden gelen “bravo”lar ve “teşekkür”ler, alkolün üzerine saldıgı saldırıları ve bilinçsiz hakaretleri de siliyordu. Gecelerinden sıyrılarak,

darbelere boş vererek, artık yolunu bulabileceğini düşünmediği Vietnam'a geri gönderilme tehdidine karşı kızını korumak için bedenini bir kalkan gibi kullanarak, başı önde ilerliyordu. Göz yummak kolaydı; zira loş evdeki iki ayna onun aksinden ziyade öfke patlamasını yansıtıyor, silueti parçalı görünüyordu. Banyoda aşçı ceketini çıkarırken kazara kapıyı açan Julie'nin bakışlarında kendini gördüğü güne kadar, tek parça hâlinde neye benzediğini unutmuştu.

Dört arabalık bir konvoyla, iki kadın ve altı erkek, Hông ve kızını bir yaşam biçimi ya da alışkanlık hâlini almış o gerçeklikten çıkarmaya gittik. Eşi, o gece ve sonraki her gece Hông'un arkasında dimdik duran bu orduyu hiçbir zaman sınamaya kalkmadı. Daha albümdeki fotoğrafları sınıflandırıp notlar eklemeye vaktimiz olmadan Hông'un kızı tıp fakültesindeki ilk senesine başlıyor ve biz de atölye-dükkân-restoranımızın ilk tarif kitabını çıkarıyorduk.

sach Sadık sevenlerimiz, özellikle de Julie'nin radyo ve televizyonu
• olduğu kadar yazılı basını da kapsayan bağlantıları sayesinde, kitabın çıkışı medyada geniş bir yer bulmuştu. Başarılı
kıtıp bir yayın, övgü dolu bir eleştiri getirirdi. Daha ilk gazete makalesi yayınlanmadan; Hint Okyanusu'nu geçmiş, İpek Yolu'nu arşınlamış ya da Yahudi soykırımından sağ çıkmış gibi görünen, deri ve ahşaptan yapılma, sert ve kıymetli valizimiz dergilerle dolmuştu. Ağzı açık, bazısı ABD ve Fransa kadar uzak yerlerden ulaşan övgülerle dolu hâlde vitrindeki katlanır bir standı yerleştirilmişti. *Weekend à Montreal* isimli rehberde, atölye-restoranımız "Mân" atlanmaması gereken adresler kategorisinde yer almıştı; *Frommer's*'a göreyse, kaçırılmaması gereken bir deneyimdi. Quebec'lilerin Vietnam mutfağına gösterdikleri ilgi, Vietnam'ın kapılarını kitle turizmine gitgide daha fazla açmasıyla aynı zamana denk geliyordu. Bu ilgi, iş yerimizi bir üsse, kitabımız *La Palanche*'ı (Taşıma Çubuğu) kültürel bir kaynağa, beniyse sözcüye dönüştürmüştü. Okuyucular tarifleri kullanıyor fakat benimle daha çok seçimlerimizin altında yatan hikâyeler ve anekdotlar hakkında konuşuyorlardı.

Tekneyle kaçmaya çalıştıktan sonra birkaç ay hapiste tutulan dokuz yaşındaki küçük kızın hikâyesi, maydanozlu domates çorbasının tadını, tarife eşlik eden resimden daha iyi ifade ediyordu. O tarifi Hông'un şerefine seçmiştik. Tutuklu olduğu süre boyunca babasından ve ağabeyinden ayrı kalan küçük kız oydu. Babası, onu teknedeki insan yığınının arasına itmeden birkaç dakika önce, ne olursa olsun asla onun adını vermemesini söylemişti. Polis memurlarına, on iki yaşındaki erkek kardeşiyle beraber tek başlarına seyahat ettiğini söylemesi gerekiyormuş. Sonunda kendini, erkeklerinkinden madeni bir levhayla ayrılmış kadınlar hapisanesinde bulmuştu. Erkek kardeşi, gece boyunca Hông'un elini tutabilmek için

levhanın altından ufak bir çukur kazmış. Gündüzleri, aralarında yalnızca bir parmaklığın yükseldiği kampın ucuna kadar gidermiş. Böylece, gözünü kardeşinin üzerinde tutabilir-miş. İsmi-ni değiştirip yalan adres veren babaları kendini iki çocuktan mümkün olduğunca uzak tutarmış. Tutukluların voltalarıyla sertleşmiş toprağın üzerinde dizlerinin üzerine çöküp korkudan ve açlıktan ağladıklarını duyduğu zaman bile asla arkasına dönmezmiş. Masumiyetleri ve yalnızlıkları sayesinde kendisinden önce salıverileceklerini umarmış. Dileği yerine gelmiş. Çocuklar evlerine dönmüş fakat o, hapishane kapılarını kapatalı seneler olsa da henüz geri gelmemişti.

Hông'un babasına dair son anısı, içinde bir dilim domates ve birkaç maydanoz sapıyla et suyu bulunan rengi solmuş sarı plastikten bir kaptı. Babası kabı, kardeşinin önünden geçerken bir köşeye bırakmış; o da bağdaş kurduğu bacaklarının içinde, ellerinin arasında saklayıp bu domatesli sudan Hông'a da biraz içirmek için kız kardeşinin parmaklığa gelmesini beklemiş. Hông daha önce hiç o kadar lezzetli bir yiyecek tatmamış. Serbest kaldığından beridir, bu çorbayı haftada en az bir kere yaparak aynı tadı yakalamaya çalışıyordu. Ne çeşit domates kullanırsa kullansın, o birkaç yudumun silinmez ama uçucu hatırasının benzerini ortaya çıkarmayı başaramamıştı. Biz de böylece, bu tarifi babasının anısına ölümsüzleştirmiş olduk. Aynı şekilde, halka şeklinde kesilip salatalık ve ananas dilimleriyle sotelenmiş kalamar da Julie'yle benim tanışmamıza göndermede bulunuyordu. Her tarif bir hikâyeyle desteklenmişti.

La Palanche tüm eyalette öyle bir yankı bulmuştu ki bir yapımcı televizyonda yemek programı yapmamızı teklif etti. Philippe'le yaşadığımız deneyimi büyütme isteğinden Julie, şefleri Vietnam tariflerini ekranda benimle beraber yeniden yorumlamaya, yeniden keşfetmeye davet etmişti. Bu tür işbirlikleri, damakta genelde aynı dengeyi aradığımızı, fakat bunu her bölgenin kendine özgü malzemelerini kullanarak yaptığımızı göstermişti. Osso buco, gremolata ile daha ferah bir tat alır; limon otlu dana yahniye de acımsı lezzeti sebebiyle Japon turpu eşlik eder. Geleneksel Quebec mutfağında dana köfteler kıvamı ve rengi açısından, kızartılmış Vietnam usulü köftelerin üzerini örten tuzda bekletilmiş soya ve bakla özlü sosla kıyaslanan koyu renk bir sosla ıslatılır. Louisiane halkı balıklarını Kajun* kızartma baharatlarıyla, Vietnamlılarsa limon otu ve doğranmış sarımsakla kaplar.

Elbette kimi tatlar bulundukları bölgenin dışında kabul görmez ve kültürler arasına keskin bir çizgi çeker. Örneğin, tanıştığım şeflerden hiçbiri tavuk kemiği kıkırdaklarıyla ne yapacağını bilemedi; oysa Bangkok'ta una bulanıp kızartılmış bu topçuklar zevkle kıştırılır. Misafir şeflerimi, yoğun bir leylak rengi ve kokusu olan mayalanmış karides ezmesi ya da aynı şekilde, hayli biberli bir tuza batırılmış yeşil guava yemeye zorlamam zalimlik olurdu. Bununla birlikte, ızgara veya kızarmış somon, yanına kolayca ekşi mango ve zencefil salatasını kabul eder.

Kaburgaların marine edilmesi söz konusu olduğunda balık sosu, akçağaç şurubu ile iki eski arkadaş gibi uyurken; demirhindili, domatesli, ananaslı balık çorbasında kereviz, la-yıkıyla filkulağı saplarının yerini alır. Bu iki sebze, tıpkı soluklu bir "h" sesi† gibi varlıklarını sürdürürken, diğer tatları içine

* Louisiana bölgesinde yaşayan etnik halk. (ç.n.)

† Fransızcada kelimelerin başında bulunan ve sessel açıdan herhangi bir değeri olmasa da sözcükler arasında bağlama yapılmasına engel olan "h" harfine atıfta bulunulmuştur. (ç.n.)

çeker ve bir uşak itaatkârlığıyla yemeğin suyunu gözenekli gövdelerine alır. Tuhaf biçimde, filkulağı yaprakları, gözenekli saplarının aksine nilüfer ve lotus yaprakları gibi su geçirmez olduğundan yağmurlu havalarda bize koruma sunabilir. Bu bitkilerin çift yönlülüklerinin cazibesine kapılan Julie, içinde bu tropikal çiçeklerden yüzdürmek amacıyla restoranın avlusuna bir gölcük açtırmıştı. İlk tomurcuğun gözükmesiyle birlikte Maman, tüm Vietnamlıların ezbere bildiği popüler bir halk şarkısından alıntı yapmıştı:

*Trong đầm gì đẹp bằng sen,
Lá xanh, bông trắng lại chen nhụy vàng,
Nhụy vàng, bông trắng, lá xanh,
Gần bùn mà chẳng hôi tanh mùi bùn.*

Yeşil yapraklar, beyaz taçyaprakları,
ve sarı dişiorganların yarıştığı bataklıkta,
Lotustan daha güzel ne var ki,
Sarı dişiorganlar, beyaz taçyaprakları, yeşil yapraklar,
Çamura yakın, fakat pis kokusunu almadan.

thor Bu şiiri bahçeye, şezlongların üzerinde güneşin tadını çıkar-
• maya gelen müşterilerimize vermek için basmıştık. Çoğunluk-
şair la yazar veya şair olmayı uman öğrenciler, yan yana yazmak,
iki laf etmek veya boş sayfanın karşısında paniğe kapılanları
teskin etmek amacıyla bu avluda, Maman'ın dev balkabağı
fideleri altında buluşmak üzere randevulaşıyorlardı. Kitaplar
davul ya da trompet eşliği olmadan, bu şehir vahasının sa-
mimiyetinde çıkarıldı ve dolunaylı gecelerde yazarlar düzenli
olarak metinlerini okudu.

Aynı dönemde *La Palanche*, birçok okurun Vietnam'la yakın ilişki kurmuş olduğu Paris'i büyülemektedir. Kimi Fransız Hindicini döneminde orada yaşamış bir büyükbabayı hatırlıyor; kimiyse kauçuk korularını, bu "ağlayan ormanlar"ı, fiçilerin içinde tonlarca latekse dönüşen bu ağaçları anlatan bir amcayı ya da uzak bir kuzeni anımsıyordu. Bu düz ve sıralı ağaçlarla örtülü hektar hektar toprak etrafındaki romantik algıyı, Vietnamlı devrimciler, kulilerin (*coolie*) terini ve eğik başlarını gizleyen sis perdesini kaldırarak yıkmıştı.

Paris'teki kitap fuarında tanıştığımız bir okur olan Francine'in açık mavi gözlerinde hiçbir mimari yapı, hasta odalarını kuşatan geniş verandalarından babasının âdeta bir yarı-tanrı gibi geçtiği Saygon'daki Grall Hastanesi'nin seviyesine ulaşamazdı. Bir zamanlar orada baş cerrah olan adamın, ölümünden önce oraya geri dönme şansı olmamıştı. Her şeye rağmen, son nefesini verene dek Vietnam'a hınç duymuştu çünkü sekiz yıl Francine'e bakmış ve kötü talihe meydan okurcasına bir kuş yuvası gibi yaptırdığı yetimhanedeki engelli çocuklarla ilgilenmiş bakıcıyı orada bırakmıştı. Çocukları Noel Baba'nın varlığına ve hediyelerini vermek için çok acelesi olduğundan kadife takımını daha tropik bir kıyafetle değiştirmeyi unuttuğuna inandırarak insanlık trajedisine karşı savaşıyordu.

Francine onların arasında, küçüklere abla, büyüklere de kardeş olarak büyümüş. Pirinç kaşıklarını sabırla ağızlarına uzatarak minikleri beslemeye yardımcı olur, diğerlerinin yanındaysa Çin abaküsünde saymayı öğrenirmiş. Siesta saatinde annesi onları uyutmak için piyano çalarmış. Karşılık olarak da yetimhane çalışanları, anneleri Epifani Bayramı'nı veya bir çocuğun aralarına katılışını kutlamak amacıyla tatlılar yaparken, Francine'in küçük erkek kardeşi Luc'ü uyutmak için geleneksel ninniler söylermiş. Savaşta Güney, Kuzey'e karşı

cao su

•
kauçuk

kaybettiğinde ve tanklar şehre girdiğinde, Francine'in ailesi, yetimhaneye uğrama vakitleri olmaksızın Saygon'dan ayrılan son uçağa binmiş. Sonradan hiçbiri bu acele gidişin yasını tutamamıştı – o zamanlar yalnızca on üç aylık olan ve eskiden, çevresindeki Vietnamlıların taktığı, “kuvvetli, her şeye gücü yeten” küçük adam anlamına gelen “Luc” ismine de cevap verdiğini hatırlamayan Luc dışında.

Francine, beni Luc'ün restoranında akşam yemeğine davet etmek için fuarın kapanmasını beklemişti. Burası, mozaikleri Nazi askerlerinin bakışlarından gizlemek amacıyla döşemelerin siyah boyayla kaplandığı İkinci Dünya Savaşı dahil olmak üzere tarihe tanıklık etmiş efsanevi yerlerdendi. Saygon da insan doğasına özgü başka afetler geçirmişti. Şehrin çok değiştiğini, sokakların bile yeni isimler taşıdığını anlattım Francine'e. Şatafatlı mağazaların bulunduğu eski sokağı Catinat, *Đông Khôi* (Devrimci Hareket) adını almış; ince kantalup dilimlerinin yüksek fiyata satıldığı Kafe Givral'se renkli neonları ve katlı otoparkı olan modern bir binaya yer açmak için yıkılmıştı.

Fakat onu teskin edecek birkaç şeyim vardı hâlâ: Caravelle Oteli ismini korumuştı; Notre-Dame Kilisesi hâlâ şehir merkezinin tam ortasında Saygon'a hükmediyordu –motosikletler günün her saati deli gibi bir hızla etrafında dönüyordu– ve aralarında Bèn Thành Çarşısı'nınki de bulunan pek çok kavşak hatırlayacağından da emindim. Şeker kaplı meyvelerle, ayakkabılarla, kurutulmuş ahtapotlarla, taze erişteyle, kumaşlarla dolup taşan bin beş yüz reyonun ana hatlarıyla taslağını çizdim. Tıpkı anılarında olduğu gibi, satıcılar hâlâ bu mahşer yeri gibi dar, bunaltıcı, fakat bir o kadar yaşam dolu koridorların müsait her bir santimetrekaresini savunur. Geçmişe özlem duyan, aynı yere ilişkin hatıralara o kadar dalmış iki insandık ki, Luc'ün masaya gelmesiyle irkilmiştik.

“Eserinizi okudum,” demişti bana, elimi epey uzun bir süre boyunca sıkarak.

Yanlış, parmak izinin benimkine sinmeye vakit bulduğu o fazla saniyeden doğdu. Ne yapabilirdim ki? Elim bir çocuğun-ki gibiydi; onunkiyse piyanistlerinkine benzer uzun ve saran parmaklara sahip, buyurgan ve güven verici kavrayışı olan bir erkeğin eliydi. Çenem kenetlenmiş, kollarım bağlanmış olmasaydı, ona belki de Rumi'nin birdenbire aklımda beliriveren şu dizelerini söylerdim:

Ne de hoş bir elmayım; dala asılmış kalmışım;
ama taş atmanı da sabırsızlıkla bekliyorum...

Julie bu satırları, evlat edinmiş ebeveynler grubuyla beraber meyve bahçesinde bir piknik etkinliğinin davetiyeleri için seçmişti. Ben de bu sözcükleri, kalemimi çocukluğumda olduğu gibi mürekkep hokkasına batırarak fildişi kâğıtların üzerine yaklaşık otuz kere kopyalamıştım. Çocukluğumun leylak rengini, o güzel senelerde tüm Vietnamlı öğrencilerin leylak rengini tekrar bulmadan önce uzun zaman aramıştım. Zor geçen yıllarda, defteri tekrar kullanabilmek amacıyla ilk sefer kurşunkalemle, ikincisinde de mürekkeple yazardık. İçerik üzerinden olduğu kadar biçim üzerinden de notlandırılıyorduk; zira yazı sanatı, fikri niyet ve özen kadar iyi anlatırdı. Parmak kemiklerimde leylak rengi bir mürekkep lekesiyle gezindiğim tüm o alıştırma yılları ince ve düzenli bir el yazısı bahşetmişti bana; kalın yerlerde esnekliği, incelerdeyse hafifliği kaybetmemek için ara sıra bu yazı biçimini kullanmak hoşuma gidiyor. Dolayısıyla bahsi geçen sözcükleri ve ağacın gövdesine gelen taş darbesiyle daldan kopmakta olan açık elma imgesini belleğime atmıştım. Fazla mürekkebi emen kurutma kâğıdı bazen, kazara, elmanın veya elma ağacının şeklini dağıtsa da ne çakıl

* Mevlânâ, *Divan-ı Kebîr*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, çev. Abdülbâki Gölpınarlı.

taşını ne de fırlatma hareketini asla bozmazdı. O zamanlar, bir gün, tam düşerken bir el tarafından yakalanan bu elma gibi hissedeceğim aklımın ucundan geçmezdi.

c m O gece gözümü dahi k rp mam şt m çünkü Luc' n varlığıyla
th ch geçen dakikaların filmi tavanda tekrar tekrar, sahne sahne, her
• bir plan fotoğraf karesi gibi dondurulmuş hâlde dönmekteydi
ye im tavanda. Beni tam olarak neyin içine çekip de bu a ırl ksız
bo lu a fırlattı ını bilmeye ihtiyaç duyuyordum.   ecek bar n ,
kahkaha   eklerinin sarma ık g llerine kar ştı ı yemyeşil
bir manzarayla kaplayan Emaux de Briare mozaiklerinin her
birini incelemi tim yine. Acaba mozaikteki yaprakların ara-
sındaki kakaduların naif pembe tüyleri miydi beni kendimden
geçiren? Ya da daha ziyade, uçağın krep s zet hazırlamak için
kullandığı küçük, pirinç tencerenin parlaklığı mıydı gözümü
kama tıran? Yoksa Luc' n gözlerinin ye im rengi miydi?

Sayılar gibi renklerin de önce Vietnamcası gelir aklıma.  st ne, insanları sa  veya göz renklerine göre ayırt etmek gibi bir alışkanlı ımız yoktur; zira Asyalıların yalnız tek bir tonu vardır: koyu kahveden abanoz karasına. Bu sebepten, gözleri-
nin tam rengini anlayabilmek için yüzünün kafamdaki resmi-
ne defalarca dönmem gerekmi ti; zihnimde maviyle yeşil için
tek bir sözcük var: *xanh*. Onun *xanh*'ı mavi değil ye ile, Ha
Long Koyu'nun suları gibi ya da koyu renk, eskimi  bir ye im
ta ının ki gibi bir ye ile işaret ediyordu: kadınların onlarca yıl-
dır taktıkları bileziklerdeki gibi. Yeşim ta ındaki nüansların
yıllar içerisinde ortaya çıktığı; yumuşak fıstık ye ilinin yoğun-
la ıp zeytin ye iline, hatta bilek teni gösterirse avokado ye i-
line döndüğü söylenir. Renk tonları yosun,  am,  i e ye iline
ne kadar yakla ırsa bilezik o kadar de erlenir. Bu nedenden,
evin hanımları bazen hizmetçilerinden ta ları kendi kollarına
takarak eskitmelerine yardımcı olmalarını istermi . Ye imin
kırılgan görünümü devinimleri yavaşlamaya zorlar; eller  at-
lamı  veya kömürden kararmış olsa dahi hareketlerine zarafet
yükler.

Maman'ın bana küçük yaşlardan itibaren yeşim bir bilezik takmasının nedeni muhtemelen budur. O vakitler, bazılarına göre elmastan daha değerli bu taştan takmayı seçen kadınların çoğu gibi, elimi sabunlamamam ya da avucumu büzmeme gerekmezdi. Bugünse, bilezik bileğimi kaymayacak şekilde sarmakta çünkü kemik büyüdü ve artık bu sert çemberin tüm yuvarlaklığını kaplıyor. İstisnai bir durum çıkmazsa, bileziğim son durağıma kadar benimle gelecek. Bu arada, alevlerin sıcaklığını çekmediğinden ve asla berelenmediğinden benim için bir kılavuzdur. Sağlam ve her şeyden önce pürüzsüz kalmamı hatırlatır bana.

Uykusuz gecemde bir can simidiymişçesine sımsıkı tutundum ona; zira Luc'ün davetini kabul etmiş olmak, onu ertesi gün göreceğim ve akşamına, tereddütsüz, Francine'siz, korku duymaksızın klarnet çalarken dinlemeye gidecek olmak başımı döndürüyordu. Sesini, büyükbabamla büyükannemin izlerini –beni hiçbir zaman tanımamış iki insanı– takip ettiğim gibi etmiştim.

Maman, katı görünen bu babanın, büyük bir özenle dolabında sakladığı seramik bir kapla beraber gömülmek istediğini anlatmıştı bana. Bu kabın içinde, eşini ilk gördüğünde adımlarının izinden topladığı toprak dururmuş. Ayak izini bütün olarak, tek seferde kaldırmak için bir çınar yaprağı kullanmış. Elleri titriyormuş; az kalsın onu hiç bulamayacaktı. Bir futbol oyununun uzatmaları nedeniyle çöpçatan tarafından ayarlanan ilk randevuyu kaçırmış. Bir saat gecikmeli olarak kapalı bir kapının ve öfkeli insanların önüne varmış. Hiçbir pişlik duymaksızın geridönüş yoluna koyulmuş ki kümesten geçen büyükannemin şapkasını görmüş. Her yaşta kadın ve erkeğin ayırt etmeksizin taktığı, tıpkı diğerleri gibi bir şapkaymış: fildişi rengi, hafifçe yıpranmış, ucu göğü işaret

eden bir şapka. Ne var ki onunkinde, şapkayı yerinde tutmak için çenesinin altından dolanan kumaş parçasının her yönden geçen bağları bulunuyormuş. Bu bağlar rüzgâra daha farklı karşılık veriyor gibiymiş; bu da şapkayı dikkat çekici, müstakbel eşiniyse eşsiz kılıyormuş.

Benim dikkatimi çekense, Luc'ün, bizi selamlamaya geldiğinde, Francine'in yakasını eşarbının üzerine geri yerleştiren eliydi. Sahnede yıpranmış yüzü ve ampullerin çıplak ışığında müzisyen arkadaşlarıyla attığı kahkahalardı. Belki de belirli bir şey yoktu.

Luc, otel resepsiyonuyla haber vermek yerine kapıma kadar olan dört katı, basamakları ikişer ikişer atlayarak çıkmıştı. O sabah telefonundan bana “*Kaygı* sözcüğünü biliyor musunuz?” diye yazmıştı. Kelimenin anlamını bilmiyordum fakat farkına varmadan içimi kaplamıştı bile.

“Devasa”, “arızalanmak”, “dipnot” gibi pek çok sözcüğü sesinden, başkalarını da dokusundan, kokusundan, biçiminden çıkarmaya çalışırdım. Yakın anlamlı sözcükler arasındaki incelikleri kavrayabilmek, mesela melankoliyi kederden ayırt edebilmek adına her birini tartarım. İkisini de avuçlarımda tuttuğumda biri gri bir duman gibi süzülürken, diğeri çelik bir top hâlinde küçülür. Tahmin yürütür, yoklarım ve cevabım doğru çıktığı sıklıkta yanlış da çıkar. Sürekli hata yaparım. Bu hatalardan en hayret vericisi ise “*belle*”den türediğini sandığım “*rebelle*”[†] sözcüğü üzerineydi: yeniden güzel olmak demekti. Çünkü güzellik edinilir ve kaybedilir. Maman sık sık, bir zıtlasma meydana geldiğinde, karşıdaki kabahatli dahi olsa, kendini geri çekmenin hakaret etmekten yeğ olduğunu söylerdi bana. Başkasını karalarsak kendi ağzımızı da kirletmiş oluruz; zira bunun için önce öfke, kan, zehirle doldurmamız gerekir onu. O andan itibaren güzelliğimizi kaybederiz. “*Rebelle*” sözcüğündeki “re”nin bir telafi yolu açtığını sanıyordum: eski güzelliğimizi yeniden bulmamıza olanak sağlamak için.

Sık yanılırdım, dolayısıyla “*kaygı*” sözcüğünün anlamıyla ilgili tahmin yürütmeye cüret edememiştim bu sefer. Tek hissettiğim, odamın kapısını açmaktan duyduğum korkuydu.

* (Fr.) Güzel (ç.n.)

† (Fr.) Asi. Fransızcada “re” ön eki, çoğu zaman, başına geldiği sözcüğe “yeniden, tekrar” gibi bir anlam katar. Anlatıcının hatası, bundan kaynaklanmıştır. (ç.n.)

mât Kapiyı vurmadañ önce otelin koridorunda birkaç nefes bo-
träng yunca dikilmişti. Bir elinde manto, diğesindeyse iki kask tu-
• tuyordu. Bugün dahi ilk sözlerini boş yere hatırlamaya çalışı-
ay rım; o an büyük ihtimal başka bir yerde, belki de Ay'daydım.
Vietnamlı anneler orada banyan ağacının altında oturup ay
perisini eğlendirmek için flüt çalan bir oduncunun bulundu-
ğunu anlatır çocuklarına. Çinliler, ölümsüzlüğün tarifini ha-
zırlayan bir tavşanın silüetini meydana getiren gölgeleri gös-
terir; Japonlarsa kızları için *hagoromo* lar; arkasında âşık bir
imparator bırakarak Dünya'yı terk edip Ay'a giden perinin
giydiğı gibi kuştüyünden elbiseler diker. Sevdalı imparator,
ona yaklaşabilmek adına, ordusundan kendisini en yüksek
dağın zirvesine götürmesini istemiş.

Luc, kolları dizlerime varan kuştüyü mantosuyla beni sa-
rarak bu peri masalına sürüklemişti. "Rica ediyorum, itiraz et-
meyin," demişti, fermuarı çekmek üzere eğilirken. Kapiyı ast-
ronotlardaki gibi bir baş dönmesiyle kapamıştım ardımızdan;
onların uzayda "aşağı-yukarı" kavramlarını kaybetmeye bağılı
olarak kimi zaman baş dönmesi yaşadıklarını okumuştum bir
yerlerde. Şu an hepsinden daha vahim hâldeydim, çünkü ben
sağımı solumu da yitirmiştim.

Beceriksizce *scooter*'ının arkasına bindim ve annesinin evine varana dek Paris'i bir ucundan diğerine geçtik. Bizi beklemiyordu. Artık kimseyi beklemiyordu. Artık ne şarkı söylüyor ne de aynadaki yansımasından endişe duyuyordu. Ruhun bedenden sakince ayrıldığı, tüm arzulardan kurtulup tüm acılara kayıtsızlaştığı o nirvana hâline yaklaştığından şüphe ediyordum. Luc'ün korkup korkmadığını sorduğu an, elini kafamın üzerine koyup yavaşça, uzun uzun saçlarımı okşamaya başladı. Etrafımızdaki duvarlar fotoğraflarla kaplıydı. Birinde Luc'ün annesi, arka planında sakat bedenlerinden geçici bir süreliğine özgürleşmiş uykulu çocuklarla, göğüs kısmının üzerinde büyük, lacivert bir kalp bulunan canlı kırmızı bir tişört giymiş, piyanonun başında oturmaktaydı.

thoát
•
kurtulmuş

mở Elleri güçten düşmüş olsa da hâlâ büyük bir şefkati dışa vur-
cõi ruyordu; belki de öksüzlerine boğum boğum parmaklarıyla,
• herhangi bir cevabın yokluğuna karşın asla cesareti kırıl-
öksüz maksızın yüzlerce mektup yazmış olduğundandır. Luc, tüm çocukluğu boyunca annesini, aklından çıkarmadığı bu hayaletlerle paylaşmak durumundan kalmıştı. Başlarda, yetimhane-
neyi bilip bilmediğini sormak üzere, Paris sokaklarında karşılaştığı her Vietnamlıyı durdururmuş. Eğer ki kişi şanssızlık eseri aynı bölgede yaşamışsa onu evine davet eder, binlerce soru sorarmış. Bir gün bir kadın yurda el konulup beş aileye dağıtıldığı bilgisini vermiş. Çocuklar mülk paylaşımının ta başında kovalanmışlar. Kadın operasyon sırasında mahallede hüküm süren sessizliği daha betimleyemeden Luc'ün annesi masayı terk etmiş. O günden itibaren, çocukların kara talihlerini doğrulayacak biriyle karşılaşma korkusuyla Vietnamlılarla konuşmayı reddetmiş. Francine ve Luc'ü de onlarla olası temaslardan uzak tutmuş.

Francine, annesinin isteğine karşı gelen, eskide kalmış fakat duygusal olarak hâlâ kısıtlayıcı bir yasağı çiğneyen bir kız çocuğunun ürkekliğiyle yaklaşmıştı bana. Tanışmamızdan bir hafta öncesinde, mahallesindeki kitapçının vitrininde duran *La Palanche*'ın kapak fotoğrafı –yarıya kadar köze batmış, içinde karamelize edilmiş bir parça balık olan toprak bir kap– onu gözlerinden yaş getirecek kadar etkilemiş. Balık suyunun kokusu; aşçı şeker, soğan ve sarımsaklı kaynar karışma biraz eklerken yeniden yetimhane mutfağının bir köşesinde dikiliyormuş gibi yüzüne çarpmıştı. Aynı gün Francine kitabı Luc'e vermiş. Ablası gibi Luc de anında, annelerinin diğer tüm kokulara tercih ettiği o yoğun ve benzersiz kokuyu almış. Bu yemeği ayda en az bir kez, yanında buharda pişmiş pirinç veya beyaz lahana ya dilimlenmiş salatalıkla hazırlarmış. *Cá kho tô* pişen akşamlar, Luc en kısa zamanda evden kaçmaya bakarmış. Pişmiş *nước mắm*'ın kokusundan mı yoksa bu ağır yemeği saran saplantı ve çaresizlik havasından mı daha çok nefret ettiğini bilmiyordu.

cá kho

•
karamelize
balık

“Anneme yemek yapmayı kabul eder miydiniz?”

câm Dönüş yolunda Luc, otoyolu renklendiren gelinciklere işaret
• etmişti. Bunca narin bir çiçek nasıl oluyor da beton ve asfal-
çene ta meydan okuyarak yabani otların arasına karışabiliyordu?
Görünüşlerinin yanıltıcı olduğunu, gelinciklerin işlenmemiş
toprakları istila etmeye, bir buğday tarlasının tümünü bas-
maya kadir olduğunu açıklamıştı o da. Renginin “horozibiği
kırmızısı” birçok ressamı cezbetmiştir fakat gelincikler Luc’e,
bu çiçeği sihirli değnek olarak kullanan Morpheus’u çağırı-
rıldı. Yapraklarına şöyle bir dokunmak uyuyup tatlı rüyalara
dalmamız için yeterliydi. Bana gelince, her şey kaybolur kor-
kusuyla gözümü kırpmaya dahi cesaret edemediğim, uyanık-
ken gördüğüm bir rüyanın içerisindeydim. Orsay Müzesi’nde
Monet’nin *Gelincikler*’ini keşfettim; bir de çenemin altında,
motosiklet kaskının kayışını takıp açarken Luc’ün parmakla-
rının hafifçe dokunduğu yerdeki küçük üçgeni.

chç Ertesi gün, o, iki randevu, bense verilmiş iki söz arasında,
• tatilde olan çocuklarıyla beraber alışveriş yapmak üzere 13.
çarşı Bölge’ye gittik. Dar yollarda, dükkânların anlaşılmaz man-
tığına göre üst üste yığılmış sepetlerin ve kutuların arasında
zikzaklar çiziyorduk. Çocukların ne büyük kalabalıktan ne de
yabancı dillerin gürültüsünden biraz olsun gözü korkmuştu.
Beni rahat rahat soru bombardımanına tutmuşlardı: Sapot
meyvesi nasıl yenir, ejder meyvesi nerede yetişir, ahtapotla-
rın kaç kolu vardır, yumurtalar neden siyahtır? Heyecanları,
meraklarını celbeden her şeyi, ayırmaksızın, tereddütsüz satın
almaya itmişti beni. Büyükannelelerinin evine döndüğümüzde
meyveleri bahçedeki masaya dizip onu da yanımıza oturttuk.
Luc’ün annesi, bizi epey şaşırtarak şeker elmayı ikiye ayırmış,
bir yandan siyah çekirdeklerini eline tükürerek sütümsü iç
kısını yemişti.

Komünistler kazanıp da ülke yeniden birleşince çok sayıda aile tekrardan bir araya gelmişti. Pek çok genç, ülkeyi ikiye ayıran 17. enlemi* geçerek Kuzeyden kaçmış, yirmi yıl sonra kavuştukları ailelerini arkalarında bırakmışlardı. Bu gençlerin artık kendileri birer ebeveyn olmuştu; çocukları, Kuzeyli kadınların, bir profesyonelin iki hafta boyunca ince ince çalışması, bir o kadar gün de acı ve rahatsızlık anlamına gelen bir işlem olan dişlerini siyaha boyama geleneğinden habersiz, küçük Güneylilerdi. Karakehribar rengi dişler şairlerce övülmüş, güzelliğin dört ölçütünden biri olarak görülmüştür. Bu boya ömür boyu kalır, dişleri yiyeceklerden gelen zarara karşı korurdu. Gelenek, Fransız usulü zarafet anlayışıyla gölgele-nene kadar kadınlar bu parlak siyahı gururla taşıymıştı. Bir çocuğun, Kuzeyli büyük annesine şeker elmasının çekirdeklerini tükürmek yerine neden ağzında biriktirdiğini sorduğunu duyduğumda bu kültürel mirasın yok oluşu benim için tasdik edilmiş oldu. O çocuk, büyükannesinin siyah cilalı dişlere sahip olabileceğini ve ölmekte olan bu geleneğin son temsilcilerinden biri olduğunu bilemezdi.

Bu nedenden, Luc'un annesinin çekirdekleri masanın üzerine serip birini diğer ikisinin arasına başarısızca atmaya çalıştığını görmek bana hoş bir sürpriz olmuştu. Bilyesi olmayan Vietnamlı çocukların bir oyunuydu bu. İradesine uymayı reddeden parmağının hareketini devam ettirmek için ona yaklaştım. Luc de oynamaya geldi, sonra da çocuklar. Topladıkları çekirdekleri özenle sakladılar ve kazanan Dünya Kupası'ndaymı-sız gibi zafer dansı yaptı. Vietnamlı cezalı öğrenciler gibi Jak meyvesinin kabuğu üzerine diz çökmeyi de denediler ama pullarına değer değmez irkildiler.

* 17. Enlem, 1954 Cenevre Konferansı'yla oluşturulan geçici askeri sınıra verilen isimdir. Gerçekte 17. kuzey enleminin daha güneyinden geçen bu çizgi, 1976 senesinde tekrar birleşene dek Kuzey Vietnam ile Güney Vietnam arasında bir sınır çizgisi görevi görmüştür. (ç.n.)

Onlar dükkândan çıkıp buldukları tahta kılıçlarla oynarken ben de bir tür ızgaraya çevrilmiş paslı ve delikli eski kovanın üzerinde balık karamelize ediyordum. Yetimhanede ve Vietnam'daki çoğu evde olduğu gibi açık havada yemek yapıyordum. Luc'ün annesi gelip yanımdaki bir taşa oturmuş, balık dilimlerini çevirmek için uzun bambu çubukları elimden almıştı. Luc de son yirmi beş yıldır hafızasında var olmayan bu hareketi bir daha asla unutmamak adına fotoğrafını çekmişti. Biri çocuklar için daha az baharatlı olmak üzere iki porsiyon hazırladım. Diğerine de Luc'ün annesi, havanda şöyle bir ezdiğim karabiberden serpiştirdi. Dikkatini bize verdiği sırada bir yalan fısıldadım ona: "Yetimhanedeki çocuklar iyi. Sizi yeniden görmek için sabırsızlanıyorlar." Bana inandı mı inanmadı mı bilmiyorum ama yine saçlarımı okşamıştı.

Müşterilerin alçacık masalarla sandalyelere yerleştiği sokak restoranlarının atmosferini oluşturabilmek adına çocukların masasında yemeyi önerdim. Luc'ün annesi, balığın ardından, yemek bittikten sonra, krizantem yapraklarının uzun süre pişirilmesiyle hazırlanan sudan içme alışkanlığını unutmamıştı. Tatlı sırasında çocuklar, beceremeseler de mango küplerini çubuklarla kaldırmaya çalıştılar. Zorlu görevi bana devrettiklerinde ben de mango dilimlerini nazikçe ağızlarına koydum ve böylece onların gözünde bir akrobat, bir sihirbaz seviyesine yükseldim. Luc çocuklara verdiğim bir küpü yakalayarak onları güldürmek istedi. Ani hareketi mango küpünün kaymasına yol açtı ve refleks olarak ikimiz de düşerken yakalamaya çalıştık. Dudaklarının az ötesinde buldum kendimi. O âna kadar birini, kim olursa olsun, dudaklarından öpme arzusu- nu hiç duymamıştım. Üstelik birini öperken de bebeklerinin tombul bacaklarının süt kokusunu içine çeken Vietnamlı an- neler gibi burnumu kullanırdım.

cđi cuc
•
krizantem

hôn Eşim ve ben, çiftlerin birbirlerine selamlaşırken veya ön seviş-
me niyetine verdikleri öpücükleri benimsememiştik. İki ço-
• cuktan ve yirmi yıllık evliliğin ardından bile hâlâ sıkılığandık.
öpmek Muhtemelen dil bizi bu ağırbaşlılığa zorluyordu. Şeylerden,
isimlerini anmaktan kaçınarak bahsederdik. Cinsel ilişkinin
gerçekleştiğini anlamak için “yakınlaşmak” (*gân*) demek ye-
tiyordu. Eş olarak görevimi yerine getirmem gerektiğini an-
lamam için eşimin bana dönmesi yetiyordu. Onun mutlu
olması hepimizin mutlu olmasına yetiyordu. Biz meseleleri
gibi kavgaları da olmayan bir çifttik.

vô hinh Maman, tartışmadan kaçınmayı, var olmadan soluk almayı,
• arka planda kaybolmayı çok erken yaşta öğretmişti bana. Ara
görünmez sıra göreve gitmek üzere çağırıldığından verdiği eğitim hayat-
ta kalmam için önemliydi. Gideceği günleri nadiren bilirdik,
döneceği zamanıysa neredeyse hiç. Yokluğu sırasında beni ta-
nıdıklarının ya da bana bakma emrini almış kişilerin yanına
gönderirdi. Unutulayım, kimse beni azarlayamasın, kimse
beni incitemesin diye aynı anda hem görünmez hem de fayda-
lı olmayı çok çabuk öğrendim. İçlerine gece soğumuş ibrikleri
boşalttığımı kimse görmeden porselen süzgeçleri içme suyuyla
dolu tutabildiğim gibi, tavadan sebzeleri boşaltmak üzere olan
annenin yanına, o elimi görmeden, tam olarak ne zaman ta-
bak koyulacağını biliyordum.

Ev sahibi ailenin ihtiyaçlarını bir, en fazla iki gün içinde
saptayabilme becerisine sahiptim. Dolayısıyla, daha kendi
bile farkına varmadan eşimin arzularını öngörmek benim için
hayli kolaydı. İç çamaşırı çekmecesinde her zaman, işçi sını-
fından bazı Çinlilerin giydiği, omuzları dikişsiz beyaz tişört-
lerden yeteri sayıda bulunmasına dikkat ederdim. Alışkanlık
ve nostalji nedeniyle gömleklerinin altına bunlardan giymeyi
sürdürmüştü. En yıpranmış olanları, Çin Mahallesi’ndeki bir

mağazadan alınan yenileriyle değiştiriyordum; kumaş yumuşasın, onunkiler gibi olsun diye iki kez yıkadığımdan farkına dahi varmazdı. Aynı şekilde, şarşamba ve cuma akşamlarındaki tenis oyunları için yeni top kuşuları, daha yakın zamanda başlayan cumartesi sabahlarındaki golf oyunu için de yeni golf topları, ona tahsis ettiğimiz dolaptan asla eksik olmazdı. *National Geographic*'lerindeki reklam broşürleri her zaman çıkartılırdı; bu kalın karton parçaları özellikle ve boş yere sinirine dokunurdu.

Karşılığında, o da bana mutfakta fazla vakit geçirdiğim için hiçbir zaman kızmıyor; çocukların eğitimleriyle ilgili tercihlerimi sorgulamıyordu. Eşim ve ben uçak pisti kadar pürüzsüz ve düz bir yolda ilerlemekteydik.

tóc Luc gibi ben de mükemmel bir evliliğe sahiptim; ta ki saçları-
• mı ellerinin tersiyle itip kımıldamamamı, yoksa yığılacağını,
saç yoksa çığlık atacağını söyleyip boynumun kokusunu içine çe-
kene kadar. Montreal'e Luc'ten götürebildiğim tek iz, havaa-
lanı otoparkında sessizce akan gözyaşlarını görmeyeyim diye
gözlerimi örttüğü ellerinindi. Karşısında donup kalmış, bana
bunca yabancı olan bu duygu sarsıntısından şaşkına dönmüş-
tüm. Döneceğime dair ne bir söz ne de bir dönüş tarihi ver-
meksizin güvenlik çizgisini geçmemi izlemişti.

Nefesimi zapt etmeyi, dağlılar ve savaş zamanı Cu Chi tünellerinde yaşayanlar gibi çok az oksijene ihtiyaç duymayı öğrenmiştim. Maman'la Hanoi'de hükümet tarafından temin edilmiş bir odada yaşarken, duvarlardan pis kokulu canavarlar gibi çıkan sinmiş kokular bizi uyandırmamasın diye burnumuzda havluyla uyurduk. O zamanlar, aldığımdan daha fazla nefes verirdim ama yine de hiçbir zaman boğulacak gibi olmamıştım. Uçak penceresinden bakarken, bulutların içinde Luc'ün bir görünüp bir kaybolan eflatun rengi gömlek içindeki omuzlarının yuvarlaklığının, kırmızı bir sicim bağlanmış güçlü bileğinin, kaskının altından taşan buklelerinin görüntüsü ciğerlerimdeki tüm havayı emiyor, uçağın kapalı ortamını boğucu, dayanılmaz bir hâle getiriyordu.

luc
•
ipek

Pantolon ceplerinde her daim taşıdığı ve annesinin bahçesindeyken oğulları üzerinde kullandığım tırnak makasının dışındada ne bir evrenim ne de merkezim olmasına karşın ansızın evrenimin merkezi hâline gelen bu adam hakkında henüz hiçbir şey bilmiyordum. Görevi, parmaklarının arasında kırmızı ipekten iki ipi birbirine dolayarak iki insanı aşkla birbirine bağlamak olan Aziz Öng To hikâyesine inananlarla dalga geçmekle hata etmiştim muhtemelen. Belki de Luc kaderimdeki kırmızı ipti.

Belki de en nihayetinde genç Alexandre; bir gün bana asla bir başkasını sevmeyeceğine dair yemin eden ve vitrinde asılı duran sözcük ipine Roland Barthes'dan bir alıntı tutturarak bu kanısını destekleyen aşk acısı içindeki bir öğrenci müşterimiz haklıydı: “Yaşamımda milyonlarca bedenle karşılaşırım; bu milyonlarca bedenden ancak birkaç yüzünü arzularım ama bu birkaç yüzden yalnızca birini severim.” O vakitler bu söz benim için tamamıyla anlaşılmazdı çünkü böylesi özel ve eşsiz olma duygusunu daha önce hiç yaşamamıştım.

* Roland Barthes, *Bir Aşk Söyleminden Parçalar*, Metis Yayınları, çev. Tahsin Yücel.

Eminim ki gümrük çıkışındaki sürgülü kapıların önünde toplaşan kalabalığın arasında Maman'ın varlığını hiçbir yolcu fark etmemiştir. Gözüme hayli ufak ve yaşlanmış gelmişti. Zamanın sabit bir hızla değil, şefkatle kollarında salladığı eşige ulaşmış gibiydi; sanki birbirlerine sırlarını açıyorlar, gençliğin fırtınalarıyla alay ediyorlardı. Maman, beni bakıcılarımdan almaya geldiğinde hep yaptığı gibi saçlarımın ucunu üç kez okşamıştı. Saçlarım kısa veya bağlı olduğunda, minik ama bir şifacınıninki gibi güçlü elinin sıcaklığını sırtımda duyardım. Bir haftalık ayrılığın ardından okul otobüsünden inerlerken onları evin önünde karşıladığım zamanlar aynı hareketi çocuklarım üzerinde tekrarladığımı fark etmiştim. Bu hareketimin sadeliğiyle, hoşça kal demek için beni kollarıyla uzun uzun saran Luc'ün çocuklarındaki hesapsız sevgi arasındaki tezatlık afallatmıştı beni.

sân bay

•
havaalanı

báo
hiêm
•
sigortalar

Çocuklarımla Julie arasındaki yakınlık bana her zaman güven vermişti. Öpüşürler, sarılırlar, birbirlerine sırlar ve tatlı sözler fısıldarlardı. Julie onları orkestra şefinin, müzik dilinde anlatılan tarihsel kişiliklerin seslerini duymak için enstrümanları nasıl dinlemek gerektiğini gösterdiği konserlere götürürdü düzenli olarak. Hokey, yüzme, bale ve resim kurslarına yazdırırdı. Saç kesimine kızımınla beraber karar verirdi: omuz hizası mı, sırt hizası mı, kâküllü mü, kâkülsüz mü... Çocuklarım Julie'nin numarasını ezbere bilir, ona “*Má Hai*”, yani Anne İki, derlerdi.

Bir ailede “iki” sözcüğü, birinci sıraya işaret eder ki bu kolum, benden büyük olması, ablam olması sebebiyle Julie'ye aitti. Çocuğun sağlığı ve eğitimi üzerine anneyle neredeyse aynı sorumluluğa ve söz hakkına sahip olduklarından teyze ve halalara da çoğu zaman “anne” diye hitap edilir. Julie onlara yol göstermek, onları düzeltmek veya eğlendirmek için ne zaman adım atsa kendimi geri çekerdim ki aralarındaki ilişki derinleşsin, bensez ve benden sonra da sürebilsin. Vietnam'da şöyle denir: Babasını kaybeden pirinç ve balık yemeye devam ederken, annesini kaybeden uyumak için yere yaprak sermek zorunda kalır (*Mô côi Cha ăn cơm với cá; mô côi Mẹ lót lá mà nằm*). Fakat benim çocuklarım çok şanslıydı. Hem hayat hem de anne sigortaları vardı.

tim “Seni seviyorum” sözünü çizdiği, hamurdan biçimlendirdiği
• kalplerle veya bademli kurabiyelerin, yumuşak şekerlemele-
kalp rin, hünnapların, çikolatalı musların üzerine yazarak onlara sürekli tekrarladığı için Philippe'e de minnettardım. Çocuklarım resimlerini ve kartlarını içlerinden geldiği gibi kalplerle imzalayarak onu taklit ederdi; oysa benim Maman'a yazdığım mektupların hiçbirinde şu iki kelime bulunmazdı: “Seni özledim.” Yine de anlattığım her bir detayda yokluğunun acısı

vardı. Ona tek bir dükkânda bulunan şampuan markalarının şaşılacak sayısını anlatmıştım; çünkü o başını çamaşır yıkamak için kullandığımız alüminyum leğene eğerken sabunlu saçlarına yine su dökmek istiyordum.

Namı boyunca ilerleyen bir mermi kesinliğiyle karanlık tünellere dalan trenin hızını açıklayıp bir metro haritası yollamıştım; çünkü raylara yakın yaşayan insanların günlük hayatlarına temas edecek derecede yavaş olan trenimizi tercih ederdim. Her kabinde altı kişi olduğundan, birinci mevkide dahi yolcular kuşetlerin darlığından şikâyet ederdi. Sondaki kuşetler, arada zar zor sığabileceğimiz bir boşluk bırakarak tavanın otuz santim kadar aşağısına sabitlenmiş olurdu. Bir keresinde üzerimize iri bir kadın karnı handiyse tavana değerek yerleşmişti. Formica marka suntanın kırılıp da kadının, tam altında uyumakta olan Maman'la benim üzerimize düşmesinden çok korkmuştum. Fakat bu korku kısa sürmüştü çünkü Maman'a iyice sokulmuş olmaktan çok memnundum. Burnum duvara yapışık, sırtım sıcaklığıyla sarmalanmış, kafam kalbinin üzerinde, uykuların en tatlısına, en derinine dalmıştım. Maman o daracık alanda havasız kalacağını düşünüyordu; oysaki ben elleri durmayan yolculardan koruduğu, hafifliğe izin verdiği, yaşamı ve tüm dünyayı tek bir baloncuğun içine sığdırdığı o ender tren yolculuklarındaki kadar canlı hissetmemiştim hiçbir zaman.

Trenimizin yakınından geçtiği evin penceresinden, kızının fazla makyajlı suratına ütü fırlatan babayı görmezdim artık. Yanımızdaki iki adamın eski Çekoslovakya'da öğrenci ve karneyle dağıtılan mallardan satan işportacılar olarak geçirdikleri seneleri yâd eden sohbetini dinlemezdim artık. Ne hızla duvarlara tırmanan hamamböceklerini sayar ne de tren tarafından temin edilen, kenarlarında birkaç sıra toz içinde büzgülü fırfırlar olan pembe saten polyester yastığın ülkedeki tüm bit

kolonilerini kendinde toplayıp toplamadığını merak ederdim artık. O kapalı alanda dinlenebilir, kendimi ve etrafımı saran dünyanın milyonlarca detayını bir kenara bırakabilirdim. Maman'la kucak kucağa yattığımız an her şeyden uzaklaşır, her şeyi kafamdan çıkarırdım.

nhın • bakmak Luc'ün bakışları üzerime sabitlendiğinde etraftaki şeylerin yok olduğu, aramızdaki boşluğun tüm yaşamımı içine aldığı aynı dışarıda kalmışlık hissini duyardım. Müşterilerden birinin unuttuğu bir kitapta “bakma”nın *hürmet etmek*, kişiye saygı göstermek olduğunu okumuştum. Ortaçağda bir savaş veya anlaşmazlık durumunu betimlemek adına düşmanlar için şöyle denirmiş: “Hiçbiri diğerinin bakışına sahip değil.’ Bu kelime, şüphesiz, yüzyıllardır saygıyı içinde barındırır fakat aynı zamanda birisiyle ilgilenmeyi, onun için endişelenmeyi de içerir.” Eşimin bana bu bakışı da saygıyı da sunmasına gerek yoktu, çünkü benim için endişelenmesi gerekmiyordu. Beni yakınlarına sık sık (çölde ya da Antarktika’da olsun) tek başına hayatta kalacak bir kadın olarak tarif ettiğinden, sandaletimin kayışı kopmuş hâlde arkasındaki bir sokak köşesinde olduğumu fark etmeden yürümeye ve benden uzaklaşmaya devam edebilirdi. O ve ailesi tarafından seçilme şansına eriştiğimden, onun için endişelenmesi gereken bendim, tersi değil. Her şekilde, en önemsizinden en barizine; akşamları terliklerin yatağın kenarında doğru yöne döndürülmesinden aile üyelerinin doğum günü hediyelerine, kâsesine konmak üzere ayrılmış tavuk kalçasından okuldaki veli görüşmelerine kadar tüm detaylarla zaten ben ilgilenmekteydim. Tahmin ediyor, öngörüyor, eşinin dolmakalemini her sabah ceket cebine koymadan önce dolduran Eleanor Roosevelt’inkiler gibi görünmez ellerle hazırlık yapıyordum.

* Camille Laurens, *Le Grain des mots*, P.O.L, Paris, 2003, s. 22.

Restoranın müdavimlerinden hemşire ve eski papaz Jean-Pierre de Vietnamlı eşi Lan'ın günlük hayatını çevreleyen detaylarla alakadar olurdu, hem de her daim şölensel bir tavırla. Bir dansçının yumuşak hareketleri ve esnek bedeniyle kollarında kaldırırdı onu. Lan'ı, yanına gidip gülümsemeden önce dört gün boyunca aynı saatte, aynı metro durağında görmüş. Jean-Pierre'in büyük çakır gözlerinin karşısında Lan far tutulmuş ceylan gibi kalıvermiş. Doğa Ana'nın pek özenmediği veya aksine, ulvi aşkın varlığını kanıtlamak üzere yaratılmış kadınlardandı. Düşüncesiz bakışlardan kaçınmak adına her zaman görünmez kalacak şekilde hareket edermiş. Kendini güneşten, kardan, yağmurdan ve insanların bakışlarından korumak için çantasında bir şemsiye taşır, iç mekânlardaysa açık bir kitabın ardında kaybolurmuş.

Jean-Pierre, Lan'ın gayretle okumakta olduğu yetişkin göçmenlere verilen Fransızca alıştırma kitabını fark etmiş. Bir-iki kelimeyle selamlayıp üzerine el yazısıyla bir gün ve saat belirtilen restoran kartını uzatmış. Kıza çevirmenlik yapacağı mı da kartın arkasına yazmamı rica etmişti. Lan randevu gününden önce bana telefon etti. Bir bit yeniği olmasından şüpheleniyordu; oysa Jean-Pierre'in tek istediği onu Meryem Ana kadar güzel bulduğunu, onunla ilgilenmek istediğini söylemekti. İlk günler Lan'ı metro girişinde sabırla bekler, onu ürkütmemek için bir adım gerisinden yürürdü; ardından yavaş yavaş onu sözlük dolu çantasından kurtarmak için yanına yaklaşmıştı. Sonra bir gün, ona evlilik teklif etmiş; anne-babasına, iki erkek ve dört kız kardeşine maddi destek sunmuş, onun için bir bahçe ayarlamış ve bir duvarı onun kışın, âşıkken, hamileyken çekilmiş fotoğraflarına tahsis etmişti. Müşterilerini işlenmemiş elmas yüzüklerin güzelliğine ikna eden Fransız mücevherciler gibi bize onun güzelliğini göstermişti. Lan ne ergenlikle harap olmuş yanaklarını

bir elin okşayacağını hayal etmiş ne de Nha Trang'dan ayrılışını planlamıştı.

Bir gece kendini tamamen şans eseri, üzeri bezle örtülü bir kamyondan sessizce ve hızlıca inerek kıyıyla bir tekneyi bağlayan tahta parçasına yönelen bir grubun ortasında bulmuş. Yüz kadar insanın aceleci hareketleriyle sürüklenip onlarla beraber Endonezya kıyılarına, birkaç yıl sonra da Montreal Adası'na ulaşmıştı. Talih ona yeni bir yolculuk ve tetrasiklinlerle bozulmuş dişlerinin grisini silen, komşularının plajlarda satılan, eti yassılaştırılıp ipe asılmış bedensiz giysiler gibi güneşin altında bir ipin ucuna geçirilmiş bir tür atıştırılmalık olan "kurutulmuş kalamar" adını taktığı iskeletimsi silüetini yumuşatan bir aşk sunmuştu. Jean-Pierre sürekli yakınında durarak bu iskeleti kendi bedeniyle sarmalamıştı hissettirmeden. Lan'ı her görüşümde, onunla bende bıraktığı göz kamaştırıcı bir kadın izlenimi arasındaki fark, ilk birkaç saniye beni her zaman şaşırtmıştır.

- quà Paris'ten döndüğümde yüzüm beni belki de ele vermişti.
- Maman karışıklığımı hemen anlamıştı, salon masası üzerindeki hediye yığınının rağmen: kızımın saçlarına kurdeleler, oğlumun meraklı olduğu Fransız ordusu uçaklarının fotoğraflarını içeren büyük bir kitap, eşimin Niort'ta yaşayan bir teyzesinin anne-babasına getirdiğinde tattığı ve hayallerini süsleyen bir tatlı olan kestane şekeri. Maman'a da çocukken kullandıklarına benzer, tüm "l"lerin dördüncü yatay çizgide bittiği, "o"larınsa ilk ikisinin arasına sığdırıldığı Seyès çizgili defterlerden* vermiştim. Hikâyemizi, kendininkini ve benimkinin benimki olmadan önceki hâlini kaleme alması, sözcüklerini çocuklarıma miras bırakması umuduyla on tane almıştım o defterlerden.

* Fransa'da okullarda kullanılan sık çizgili defter türü. (ç.n.)

Dönüşümün akşamı eşimden önce, Maman ve çocuklarla aynı saatte uyudum; bu da bana gecenin bir yarısında kalkıp Luc'ün bensiz bir Paris'i anlatmak için göndermiş olduğu düzinelerce e-postayı tekrar tekrar okuma olanağı sağlamıştı. Uçağımı kilometre kilometre, saat saat, bir buluttan ötekine izlemişti. Gidip karanlıklar içindeki mutfığa oturmuştum, Maman da tek kelime etmeden yanıma gelmişti. Bir fincan çayla bir kutu mendil getirmiş, gün doğana, çarşaplardaki ilk hışırtı duyulana dek öylece kalmıştık.

Dönüşümü izleyen haftalarda Luc az kullanılan kelimelerden yeni bir evren kurmuştu bana, aralarından “meleşim” sözü yalnızca bana tahsis edilmişti. Kafamın içinde, her sabah 08.06'da, iş gününe başladığım saatte, benden haber alan sesi dışında bir şey duymuyordum artık. Aynı zamanda organizasyonlara yemek hazırlama işlerimizin çoğalması, mutfakta lotus köksaplarını kamış kalınlığında ince ince uzunlamasına dilimleyerek ve taze filizlerdeki delikleri Luc için sayarak tek başıma geçirdiğim gecelere haklı bir sebep sağlıyordu. O da resitaldeymişçesine telefonda beni dinliyordu. Bazen özel geceler için menünün arkasına yazmak üzere seçtiğim parçalar hakkında fikrini alırdım.

Bir keresinde bir bağış toplama gecesi için eski bir Çince dersine dönmüştüm; öğretmen “sevmek” sözcüğü için kullanılan karakterin üç ideogramdan oluştuğunu anlatmıştı: el, kalp ve ayak; çünkü kalbimizi elimizde tutup sevdiğimize sunmak üzere yanına kadar gidip aşkımızı ifade etmemiz gerekir. Julie bu açıklamayı; çocuklarımın, Maman'ın, Hông ve kendi kızının yüzlerce origami turna kuşunun gövdesine diktği kırmızı yapraklardan uzun şeritler üzerine bastırmıştı. Karşılama salonunda, tavana asılı kuşlar davetlilere kadar inip başlangıçta Luc'e göndermiş olduğum bu mesajı iletmişti. Onun turnası da bana ıstırap çektirmekte olan yabancı

duyguları tanımlayabilmek adına âdeta üzerime giydiğim bu sözcüklerle kaplıydı. Bu yarı itiraf niteliğindeki söze cevaben Luc, restoran sahiplerinin, müşterilerine üç akşam boyunca farklı bilgi ve uzmanlıkların birleşimini sunabilmek amacıyla bir haftalığına mutfaklarında yabancı bir şefi ağırladığı bir festivalin resmi davetiyesini yollamıştı.

Herkes, ki Luc'ün gerçek amacından bihaberlerdi, bu Paris açılımından memnundu -bana başarının şimşekleri üzerine çektiğini ve güzelliğiyle dikkat çeken yeni doğan bebeklere korkunç lakaplar takılmasının nedeninin bu olduğunu hatırlatan Maman dışında herkes. Ebeveynler böyle bebeklere "cüce", domuz kuyruklarına gönderme yaparak "tirbuşon" gibi isimler takar; yakınları da onların çirkin, berbat, unutmaması kolay olduklarını söyleyerek her şeye kadir Gökleri kandırırdı. Aksi takdirde, başlarına bela sarabilecek başıboş, kıskanç ruhların dikkatini çekebilirlerdi.

Ben de Luc'le karşılaşmamı bir trajedi, bir dram, beni yiyip bitiren bir felaket olarak tanımlayarak kendimi kandırmaya çalıştım. Eğer ateşli bir Katolik olsaydım kıl gömlek giyer; nefsi kırmak, bu ani dürtüyü ve onunla yaşlanarak yaşama-ya devam etme arzusunu öldürmek için çile çekerdim. Başka annelerin, çocuklarının diploma törenlerinde, evlendikleri gün ve torunlarının doğumunda hazır bulunmayı düşlediklerini, planladıklarını duyardım. Onların aksine ben kendimi çocukların yollarını imleyen bu çeşitli varış noktalarında, bu farklı sınır taşlarında hayal edemezdim. Benim rolüm, onları sonuna kadar takip etme hırsına kapılmaksızın bir nehri yahut bir sınırı geçmelerine yardım eden bir köprü, bir ırmak salcısı olmakla sınırlıydı. Görevlerim bana her zaman gündelik yaşam, Maman'ın özel işleri, imkânsızlıklar ve ihtimal-ler tarafından dayatılmıştı. Maman gibi ben de hiçbir zaman belirli bir hedef seçmemiştim. Buna karşın kendimi yeniden, belli, planlanmış, arzulanmış bir varış noktasına ve özellikle de beni bekleyen, beni karşılayıp yanına alacak birine doğru götüren bir uçağın kanatlarında otururken bulmuştum.

sóng

•
yaşamak

Havalimanının 3 numaralı terminalinde, kapılar açıldığında Luc'ün ortada gözükmeyişi kurduğum sayısız senaryodan birine uyuyordu. Elim içgüdüsel olarak çantamda, Maman'ın ellilerin sonundan beri Paris banliyösünde yaşamakta olan bir kuzenin telefon numarasının yazılı olduğu defteri aramaya koyuldu.

Önceki seyahatimde onu da ziyaret etmiştim. O ve eşi devrim zamanı Vietnam'ında takılı kalmıştı. Adam, köylülerin yapacağı gibi, bahçe toprağını kazarken komünist askerlerin yeşil kasketinden takıyor, kadınsa siyah pantolonu ve koyu renk gömleğiyle, otların ve marulların mor potasyum permanganat suyuyla mikroplarından arındırılmasının gerektiği Vietnam'daymış gibi hâlâ, taze toplanmış kirazları benim için birbirine sürte sürte yıkıyordu. Ortadan kaybolana dek düzenli olarak mektuplaştığı Maman'nın eski mektuplarını çıkarmıştı bana. Kuzeni Vietnamca, Maman'sa Fransızca yazıyordu. İkisi de aynı yaştaydı ve bu kuzen, "soğuk anne"siyle geçen zorlu yıllarda sırdaşı olmuştu. Maman bana daha fazla açıklama yapmaksızın kadının ismini ve adresini, bir de üzerinde kısa bir cümle yazan zarfsız bir kart vermişti: "Kardeşim, sana kızımı takdim edeyim, bir gün açıklayacağım."

Artık orta yaşı aşmış ve sırtı kamburlaşmış bir kadın olan bu kuzen, aile tarihinin devamı için deri kabında saklanan eski bir âletle fotoğraflarımı çekmiş, fotoğrafları bize de yollayacağına söz vermişti. Karşılığında ben de Maman ve çocuklarımınkini postalayacaktım. Önceden haber vermeden evine gidebileceğimi biliyordum; tıpkı geçen seferki gibi, tıpkı ardında kimin olduğunu bilmeden kapıyı açtığımız Vietnam'daki gibi.

ba con
•
akrabalık

Maman'la ben bir gün, önceden haber vermeksizin ikinci kız kardeşinin evine çıkagelmiştik. Maman onu eli kulağında bir tehlikeden kurtarmak için yeniden kendini göstermişti.

İkinci kız kardeş, eski siyasi rejimden emekli bir yüksek memurla evliydi; bu da eşini komünist sistemde bir halk düşmanı hâline getiriyordu. O dönemde, büyük bir evde yaşamak çeşitli suçlamalara uğramak için yeterliydi. İkinci kız kardeşin ailesi; ülkenin güçten düşmesinden, bölünmesinden ve ahlaksızlaşmasından suçlu kapitalistler fotoğrafına uyuyordu. Yirmi yılı aşkın bir yokluğun ardından Maman, ikinci kız kardeşin kapısını çalmış, o da yokluğu yalnızca fizikselmiş gibi kendisini karşılayıp eve yerleştirmişti; ya zaman yokluğunu açıklıyordu ya da yüzlerindeki kırışıklıklar birbirinden ayrı geçen yaşamlarını zaten anlatmaktaydı.

Maman, devrime katılmış olma sıfatıyla, ailenin toprağı ekime hazırlamak ve ellerinde kürek, midelerinde arpa tayıyla kanal kazmak üzere haşın topraklara sürülmesinin önüne geçebilmişti. O zamanlar kimse o çorak ve haşın toprakları Sibiry'a'dakilerle karşılaştıramazdı; çünkü sokakta, çoğunlukla da eski evlerinin önünde kaldırımında uyuyan geri gelenlerin söylediklerine göre, muhtemelen kimse ikisinden de sağ çıkmazdı. Geçmişinizin önünüze dikilmesinin dayanılmaz olup olmadığını merak ederdim. Belki de geçmiş bir hata olmaktan artık çıksın, insanların fotoğraflardaki tartışmalı yüzleri ve eski rejimin bayraklarını keçeli kalemle karalaması gerekmesin ve bilhassa da geçmiş şimdiye yeniden dahil edilebilsin diye evlerin yeni sahiplerinin merhamet edip onları toplayacağını, evin bir köşesini onlara geri vereceğini umuyorlardı.

El çantamı yoklayarak adres defterimi bulmaya çalışırken halıvalimanının karşı köşesinden bana doğru koşan bir adam gördüm. Bir saniyeden kısa bir zaman içinde yüzü belirivermişti ve o an için şimdiki zamana dönmüştüm, geçmişi olmayan bir şimdiye. Gelişimi izlemek, bizi sınamak, direncini –ki tam olarak on yedi saniye sürmüştü– ölçmek için uzakta durmuştu. Sonsuzluk kadardı, demişti, “*C’est l’évidence*, besbelli” diye ekleyerek.

“*C’est pas évident*, belli değil” ifadesini etrafımda sık sık duysam da tersine neredeyse hiç rastlamazdım; üstelik “*évident*” her zaman sıfat olarak kullanılırdı. İsim hâlinde bildiğim tek kullanımıysa İngilizcedeki, bir inancı destekleyen veya çürüten, bir sonuca varmaya yardımcı olan kanıtlar ve “olgular bütünü” anlamıydı. Fransızca ve İngilizce arasındaki bu gibi yalancı eşdeğerlerin tuzağına her seferinde düşerim.

Luc sürüyle gramer ve mantık hatası yaptığımı, anlamaya çalışırken de sık sık yanlışla düştüğümü biliyordu. Bir keresinde, en sevdiğim dizesinin altını çizerek bir şarkı yollamıştım: “*Kalbimi kaçırdım*”; oysa gramer açısından ancak ya kalbimizden kaçabileceğimizi ya da kalbimizin bizden kaçabileceğini; ama kalbimizi kazara elimizden kaçırmamızın mümkün olmadığını bilmiyordum. “Kaçırmak” sözcüğünün bu yanlış kullanımı üzerine detaylı bir açıklamaya rağmen, Luc bazen de Quebec’li sözcüklerimi sevgiyle benimserdi: “*Vadrouille*” sözcüğü “*serpillière*”i nazikçe kovalamış; “*par après*”, “*par la*

* (Fr.) “*J’ai echappé mon coeur*.” Burada aslen Fransa Fransızcasıyla Quebec Fransızcası arasındaki değişikliklerden ileri gelen bir kullanım farklılığı söz konusudur. Fransa’da “kaçmak” anlamına gelen “*echapper*” sözcüğü, Quebec’te “düşürmek” anlamına da gelmektedir. Yani anlatıcının bu dizeden anladığı “Kalbimi düşürdüm,” iken bir Fransız için bu tanım anlaşılmazdır. (ç.n.)

† (Fr.) Paspas. Hem “*vadrouille*” hem “*serpillière*” bu anlama gelse de birincisi Quebec Fransızcasında kullanılırken ikincisi Fransa Fransızcasına aittir. (ç.n.)

suite"in* yerini almıştı. Sözcükleri katman katman, her defasında tek bir nüansla, bir gülün yapraklarını koparırcasına soyarak tıpkı bir Şerpa gibi bana Fransızca dilinin dönemeç ve dolambaçlı yollarında rehberlik ediyordu. Böylelikle "*évidence*" kelimesinin manası bana yüz farklı şekilde, çeşitli olduğu kadar beklenmedik bağlamlarda açıklanmış, altı çizilmiş, gösterilmişti.

Luc'e göre iskarpinlerimin tokaları ardına gizlenmiş kancaları ona gösteren de "*évidence*"tı; zira tüm hayatı boyunca bu hareketi tekrarlamış gibi elleri duraksamadan çıkarmıştı bu kancaları. Dudaklarımı köprücük kemiğinin boşluğuna koymaya ve orayı dinlenme yerim seçmeye hakkım olduğunu hissettiren de yine *évidence*'tı. İlk defa bu santimetre kareye bayrağımı dikme, benim ilan etme arzusunu duyuyordum; oysa Maman'la arkamıza bile bakmadan nice yer terk etmiştik. *Evidence* ağır basmasaydı, şehrin üzerinde batan güneşi izlerdik, ona Edwin Morgan'ın şiirini okurdum.

*When you go,
if you go,
and should I want to die,
there's nothing I'd be saved by
more than the time
you fell asleep in my arms
in a trust so gentle,
I let the darkening room
drink up the evening, till
rest, or the new rain
lightly roused you awake.
I asked if you heard the rain in your dream,
and half-dreaming still you only said, I love you.*

* (Fr.) Daha sonra. Aynı şekilde, "*par après*" Quebec'e özgü bir kullanımdır. (ç.n.)

Beni terk ettiğinde,
Beni terk edersen,
Ve istersem ölmek
Yardımlı olmaz bir şeyin bana
O andan daha fazla
Kollarımda uykuya daldığın
Öyle tatlı bir teslimiyetle,
Bıraktım kararan oda
Doysun akşama
Ta ki hafifçe uyandırana kadar seni
Dinlence yahut taze yağmur.
Sormuştum yağmuru duydun mu düşlerinde
Ve hâlâ uykuluyken demiştin ki sadece:
Seni seviyorum.

* Şiirin halihazırda bir çevirisi olmadığından dilimize tercümesi Özlem Altun tarafından yapılmıştır. (ç.n.)

da Daha önce bir metresin kollarında uykuya dalacak kadar
• kendini bırakmamış olmasına karşın yanımda uyuyakalmış-
ten ti. Bana gelince, gözkapaklarım bulunmamayı yeğlediğim
manzara ve sahnelerin üzerine inen perdeler görevi görsün
diye hızlıca, sipariş üzerine, uyumayı öğrenmiştim. İki cüm-
le arasında –ya da beni incitecek laf daha telaffuz edilme-
den– bilinç hâlinden bilinçsizliğe bir parmak şıklamasıyla
geçebilmek gibi bir beceriye sahiptim. Tuhaf biçimde, ha-
yattan çalınmış o gün boyunca gözümü bile kırpamamıştım.
Luc’ün teninin her bir parselini hafızama kazıyordum. Be-
denindeki her bir kıvrımı; boynundakileri, dirseğinin tersin-
deki çukurundakini, dizlerin hemen arkasındaki “H” şekilli
oyuktakini, küçükken kirin vücuduma yerleştiği tüm o bük-
lümeleri sayıyordum.

Annelerin, rüzgârla taşınıp, çocukların istemeden topladı-
ğı tozu hapseden bu bölgelerini ovalaması gerekirdi. Luc’ün
bedenindeki izleri incelerken parmaklarımı çocuklarımın
kıvrımlarından geçirme fırsatını hiç edinmediğimi; çünkü
eve hiçbir zaman, okuldan dönen benim aksime, boyunla-
rının etrafında siyah “kolyeler”le gelmediklerini fark ettim.
Montreal’in havası filtrelenmiş, arındırılmış olmalıydı ya da
acaba iz bırakmayacak kadar temiz miydi sadece? Gözkapa-
ğının üzerindeki yara izi köpeğiyle olan yakınlığını, en ufak
dokunuşta hâlâ sıçramasına neden olan ayak bileğindekiyse
pervasız gençliğini anlatıyor olmasına karşın, Luc’ün teninin
beyazlığında da bu temizlik vardı.

theo Benim üst bacağımdaki yara iziyse acı vermiyor, onun için
• bardakta karıştırmakta olduğum süt tozunu paylaşmak zo-
yara runda kalmaktan korkan bir kız çocuğu tarafından, belki de
dikkatsizlik sonucu, devrilmiş bir termostan dökülen sıcak
suyun yaktığı deriyi göz önüne seriyordu. Maman bu yarayı

taze hâliyle hiç görmemişti, yalnızca uzak ve bilhassa adı söylenemez yerlerden dönüşünde izini görmüştü.

Onun yaralanmasına da ben tanık olmamış, yalnızca sağ baldırını delen merminin bıraktığı deliği görmüştüm. Bir kazanın meydana geldiğini söyleyerek beni avutmuştu. Ben de onu yaranın benden kaynaklı bir sakarlıktan olduğunu söyleyerek yatıştırmıştım. Bu yaralardan bir daha bahsetmemiz, söz etmemiz gerekmemiştir; ne Maman etek giyerdi ne de ben mini etek. Eşim bu doğum lekesiyle doğduğumu varsayıyor, çocuklarımsa orada bir anormallik görmüyordu, zira ne mayoyla havuzun etrafında dolaşır ne de güneşlenmek için sahile uzanırdım. Bu hafif renk değişimini bir tek Luc, orada bir dünya haritası keşfedip onu bana getirecek yolu hesaplar gibi, uzunca incelemişti. Fakat önce eşiyile beraber okuldaki veli toplantısına katılması gerekiyordu.

Adımlarını basamakların başında duyar duymaz balkona koş-
tum. Odaya gelip beni parmaklarımın üzerinde korkuluktan
sarkarak silüetinin kaldırımında belirmesini bekler bulmuştu.
Gitmesi, iyi bir baba olmaya devam etmesi için onunla birlik-
te arabasına kadar inmiştim. Beni bırakıp gitmediğini, sırtının
izinin hâlâ yatakta; kolununkininse kısa bir an uyukladıktan
sonra beni aramaya geldiği yastıkta olduğunu hatırlatmıştım.
Uyuduğu sıra bir nefes ötesinde, rahatsız etmeden uyumasını
izlememe yetecek uzaklıkta oturmuş kalmıştım.

Eşimin uykusu çok hafif olduğundan yorganın altına ses-
sizce sokulup çıkmayı öğrenmiştim. Ortak yaşantımızın daha
ilk aylarında ona, çocukken uykuya dalmak için kolları ve
bacaklarının arasına aldığına benzer uzun, silindirik bir yastık
dikmemi istemişti. Sadece insan boylarındaki bu yastık onu
yatıştırır, önünde yere çöküp karısını azarlamasını dinlesinler
diye torunlarını ve aileye ait arazide yaşayan diğer çocukları

ngu

•
uyumak

gecenin bir yarısı sık sık atalar salonunda toplayan büyükbabasını rüyasında görmesinin önüne geçerdi. Büyükbabası, askeri üste olduğu gibi evde de otoritesini dayatırmış. Gözünü kırpmadan yeri göğü yırtan, yüzlerce insanın kaderiyle oynayan buyruklarını vermeyi sürdürebilmek adına tam bir itaat beklermiş. Eşim diken üstünde uyurdu. Ufak bir sakarlığım, sıçrayarak uyanıp ürkmüş, varlığıma şaşırmış gözlerini bana dikmesine yeterdi. Bilinçsiz hâlde varlığımı değil ama yokluğumu hissettiğinde Luc'te de aynı bakış belirmişti.

Luc, Vietnam menüsünü sunduğumuz akşamlar restorana üç
• adacık yerleştirdi. Birincisinde börekler ve pirinç alkolünde
cızzz... bekletilmiş, susam taneleriyle kaplanıp on saat çok kısık ateşte ızgarada pişmiş, kurutulmuş sığır etli yeşil papaya salatası için taze otlarla dolu, su sümbülünden örülmüş kocaman tepsiler duruyordu. Kenarları bele kadar yırtmaçlı ipek bluzlar giymiş Vietnamlı iki genç kadın, sıcak ülkelerin ahesteliği ve çiçek açmış genç kızların kibriyle hamurları yoğuruyordu.

Luc ikinci adacığı, içinde kâseler, şehriyeler ve biri Hué'ye –imparatorlarla yüksek mevkili kişilere hizmet etmek amacıyla tasarlanıp geliştirilmiş olan mutfağının inceliğiyle övünen eski imparatorluk şehrine– özgü iki büyük kazan dolusu et suyu bulunan dört sepetle donatmıştı.

Üçüncüsüyse zerdeçalı, domuz etli, karidesli krepleri çevirmem adına bana ayrılmıştı; karışımın tavanın hem tabanına hem de kenarlarına ince bir katman hâlinde yayılabilmesi için bileğin yumuşak, hareketin hızlı olmasını gerektiren bir işlemdi bu. Yemeğin ismi –*bánh xèo*– sıvının ısıyla temasında çıkan cızlama sesini çağrıştırdığından, ateşin yüksek fakat kaynamayı önlemek adına kontrollü olması lazımdı. Zor olan, krepî çimlendirilmiş baklalar ve sarı baklalarla iyice doldurup bozmadan ikiye katlamaktı. İlk parçayı bölmeye hep çekin-

mişimdir fakat Luc'e verdiğim zahmetsiz olmuştu. Krepin, dudaklarının arasında kırılıp çatırdamasının keyfine varsın istiyordum. Bu hafif kabuğun bir kanat çırpışı gibi ağzında eriyip hemen yok olduğunu tahmin ediyordum. Dilinde hafif acı ve ferah bir tat bıraksın diye acele edip ikinci lokmasını hardallı marulla sardım.

Yemek saatlerinde, davetlileri bu muhteşem ve hayli kırılğan krepi elleriyle tutmaya ikna etmeye çalışarak masadan masaya dolaşmasını izliyordum. Salonun tıklım tıklım olmasına karşın, gözlerimi çıtırdayan üç tavadan yarım saniyeliğine de olsa kaldırmam her defasında, arkadaki bir masada şarap açmakta veya girişte müdavim müşterilerinden bir kadını selamlamakta olan Luc'ün bakışlarıyla buluşmama yol açıyordu. Kendimi gözlerinde, zamanı durdurduğumuz odamızın duvarındaki aynada gördüğüm gibi görüyordum. Montreal'deki evimde sadece birkaç aynam vardı: bir tanesi çok yüksekteydi, biri fazla uzaktaydı, küçücük bir tanesi de kötü ruhları kovmak için eşim tarafından giriş kapısının üzerine asılmıştı. Kendi yansımalarından dehşete düşen bu sonuncular gibi ben de ne zaman yansıma ile karşılaşsam sıçardım, zira kendimle ilgili sahip olduğum resimle uyuşmazdı. Bununla birlikte, Luc'ün yanında yansımam, *evidence* gibi bana benzerdi. Bir fotoğraf olsam, Luc de o güne kadar ancak negatifi bulunan yüzümün inkişaf ve sabitleme banyosu olurdu.

gürang

•

ayna

Bu seyahatin bitiminde, beni ondan, bizden, benden ayıran korkunç uçağın içinde altı saat boyunca ağlamıştım. Havaalanı ve ev arasında üç kere kendimi kaybetmiştim: fazla yüksek bir basamak, fazla küçük bir kapı, fazla uzun bir sözcük. Neyse ki gündelik yaşamın alışıldık karmaşasının ortasına düşmüştüm: ödevler, dans kursları, hokey antrenmanları, restoran...

ngö

•

düşmek

Yaşam beni düşerken yakalamış, Luc'ün atölyedeki çalışma masasının üzerindeki mektubu dengemi korumuştı. Zarfın içinde, sol elinin kurşunkalemle çizilmiş şeklinin içinde tek bir cümle yazılıydı: "Geldin." Paris'e gidişimin ertesi günü, Montreal'deki çöküşümü yumuşatmayı umarak yollamış.

Takip eden gün ve haftalarda; yaşlı bir kadının alışveriş çantasını kaldırırma çıkarmasına yardım etmek için durduğu sokağın, yeni takılmış bir kapı kulpunun, etrafında gelincikler bulunan bir rafinerinin yakınında kendisini bekleyen kahvenin fotoğraflarını yolladı. Dünyalarımızı üst üste bindirip kıtaları hareket ettirerek aynı anda iki yerde olmayı denedik. Toprağı harap ettiğimiz ve neredeyse yirmi yıldır dal dal kurduğumuz yuvaları yıktığımızdan bizi içine çeken fırtınanın önüne geçmek için senaryolar geliştiriyoorduk.

Maman'ın nüfus bürosunda öylesine seçtiği bir tarihten ibaret olan doğum günümde Luc, bana birlikte geçirebileceğimiz yirmi dört saatlik süreyi hediye etti. O esnada bir mutfak atölyesi düzenlediğim Quebec'e gelip bana katıldı. Geceyi, onun uzun uyluk kemiğiyle benimkini tekrar tekrar ölçerek benim bedenimi kaplamak için gereken öpücük sayısı ile onunkini kaplamak için gerekeni sayıp karşılaştırarak ve en çok da geldiğindeki sabırsızlığımla alay ederek geçirdik. Kapının tıkırtısı duyulur duyulmaz banyoya asılı robdöşambrın arkasındaki saklanma yerimden fırlamış, olduğum yerden boynuna atlamıştım.

Julie beni bir kursa götürmüştü; alıştırmalardan biri, el merdivenine tırmanıp grubun diğer üyeleri yakalasın diye kendini arkaya bırakmaktı. Defalarca denemiş, başaramamıştım. Oysa şimdi tekrar yapılacak olsa, bedenimin Luc'ünkünün üzerine yığılmasını sağlayacak aynı pervasızlıkla, gözüm kapalı atardım kendimi.

O gece, sanki önümüzde beraber geçireceğimiz bir hayat tümüyle kurulmuş ve mümkünmüş gibi birkaç kez uykuya daldığım için bugün bile kendime kızarım. Luc hiç uyumamıştı sanırım, çünkü gözlerimi ne zaman aralasam bakışlarım, onları emin olmanın verdiği yumuşaklıkla bekleyen bakışlarıyla karşılaşıyordu. Şafakla birlikte, Paris'te Saint-Eustache Kilisesi'nin basamaklarında Luc'le armutlu ve fıstıklı Bourdaloue tartını tatmasaydım en sevdiğim tatlı olacak havuçlu küçük keklerin kokusunu almak üzere dışarı çıkmıştık.

Ertesi gün öğleden sonra, saç tellerimden birini ceketinin dokumasına, başka bir tanesiniyse kotunun sağ cebinin dibine dikmemi isteyerek gitti. İstasyon platformunda avucumun içine, soğuğu ve çarşafların o kadar önemseydiğim beyazlığını sevmeye söz verdiğini yazdı. Sonra, önceden haber

vermeden trenden geri inip hem bize yarım saat daha kazandırmak hem de kırsal bölgedeki iki restoran sahibinin davetine karşılık Fransa'ya yapacağım dönüşü planlamak için taksi tutacağını söyledi.

O ve sonrasındaki iki ziyaret bana Luc'ün vücudundaki her bir kırmızı beni öpüp onlara yakınlarımızdan, ilk var olma nedenlerimizden hiçbirini incitmeden yaşayacağımız bir yerin ismini verecek zamanı tanıdı. Yakut rengi lekelerin her birini dikkatle ve onlara şans manası yükleyip, koyu renk tende nadiren gözükmeleri nedeniyle kıymet veren çoğu Vietnamlının gururuyla sayardım. Ona avucumun sarı rengini gösterirdim; o da bana neredeyse “pürüzsüz” tenimin “doku”sundan bahsederdi; bunlar, Luc'ün “bağımlılık” ve “boğazına düşkünlük” gibi yeni anlamlar kazanmış eski sözcüklerin yanı sıra dağarcığıma kattığı iki sözcüktü.

rudî son

•
vişne
anjiomlar

- va-li* Paris'teki son görüşmemizde, aceleyle valizimi kapatmaya çalıştığımız sırada Luc şöyle sormuştu: "Haftaya kapının önünde belirsem ne derdin?" Refleks olarak, yaptığım şeye dahi ara vermeden, onu öperek tek kelimeyle cevaplamıştım: "Facia."
- valiz* Bunu gerçek anlamda sormuştu ama ben anlamamıştım.

Evinde hayli gözyaşı döküldüğünden, ağza alınmaz sözler sarf edildiğinden, yaralar açıldığından habersizdim. Sonunda sorusunun kapsamını ve verdiğim cevabın önemini kavradığımda, artık çok geçti. Karısı sitem etmeksizin telefonda niyetini bildirdiğinde tabutumun kapağına son çivi de çakılmış oldu: “Kalıyorum. Anlıyor musunuz? Kalıyorum.”

Bu beyanı aldığım sırada, bir evlilik yıldönümü kutlaması için buharda pişirilmiş on çeşnili kırmızı levrek (*cá chung*) hazırlamaktaydım. Tel şehriyeler, kedi kulağı mantarları, şitaki mantarları, salamura soya fasulyeleri, domuz kıyması, ince ince doğranmış havuç ve zencefiller, doğranmış biberler; zambaklar dışında her şey tezgâhın üzerinde hazır vaziyetteydi. Pişerken bozulmasınlar diye zambak yapraklarını tek tek bağlıyordum. Aynı hareketi tekrarlamak, kimse farkına varmaksızın, kafamda Luc’ün bana vıcık vıcık aşk şarkıları mırıldanan sesini duymama olanak tanıyordu. Karısından, donup kalma neden olan böylesi bir telefon beklemiyordum. Ellerimin çiçeklerden dişi organları ayırmaya, balıkları çeşnilemeye ve büyük delikli kocaman benmari küvetine koymaya devam ettiğini gördüğümü hatırlıyorum; fakat gerisi, olayın devamı aklımdan çıkmış.

Maman tüm gençliğinde Katolik rahibelerin yanında eğitim görmüş. Kutsal Kitap’tan birçok hikâye bilir, vermek istediği bir mesajı veya dersi desteklemek adına bana anlatırdı. O gece, mutfakı temizleme ve kapama görevini üstüme aldım. Maman geride kalıp, merdivende kaybolmadan önce “Süleyman’ın Yargısı” öyküsünü anlatmıştı hızlıca.

Elimde bir fırça, gözlerimde bolca yaş, dizlerimin üzerinde mutfakın tahta döşemesini yıkadım. Bileği taşında bıçakları biledim. Bir cep lambasının ışığında bahçedeki solmuş çiçekleri ve ölü yaprakları topladım. Bilhassa da kendimi ikiye böl-

dinh

•
çivi

xe lóng

•
kalp
kırığı

mek, Luc'ü kesip atmak, bir parçamı öldürmek için nefesimi tuttum. Yoksa o ikiye, yediye bölünüp, bin parçaya ayrılıp çocuklarını da inciterek tamamen ölecekti.

Hazırlaması uzun zaman alan yemeklere sığındım. Julie, bana haber vermeden programımı ve günlük görevlerimi hafifleterek bu mantıkdışı projelerimde destek oluyordu. Tet Bayramı, yani Vietnam Yeni Yılı için, içlerini doldurup geri dikmeden önce tavuklara zarar vermeden kemiklerini ayıklayarak uzun geceler geçirdim. Aynı zamanda mahallenin Budist tapınağına da dallarına tek tek asılmış mandalinalarla dolu büyük bir bitki bağışladım. Her bir meyve, gece yarısı çaldığında onu toplayacak olana yönelik sapının etrafına sarılı bir dilek taşımaktaydı. Ağustostaki Ay Bayramı'ndaysa, *bánh trung thu*'lardan, Vietnamlıların, çocukların bir mumun aydınlattığı kırmızı fenerlerle sokakta gezinmelerini izlerken tadını çıkardıkları kare şekilli sonbahar ortası pastalarından hazırladım. Pastaların dolguları zevke ve ayırdığımız zamana göre farklılık gösterirdi.

Ebediyet benimdi, zira hiçbir beklentimiz olmadığında zaman sonsuzdur. Bu sebepten, sert kabuklarını sıkıca kırdığım çok çeşitli kavrulmuş yemiş ve karpuz çekirdeği içeren bir dolguda karar kılmıştım. İçlerindeki narin yemişe dokunmak adına doğru anda durmak için epey kontrol gerekiyordu. Aksi takdirde, rüyanın uyanınca parçalanması gibi yemiş de parçalanırdı. Artık var olmayan dünyama çekilmeme olanak tanıyan zahmetli bir işti bu.

Şükürler olsun ki Vietnam dilinde haber kipi bulunmaz. Her şey masterla, geniş zamanda söylenir. Böylece, Luc'ün sesinin kulaklarımda yeniden çınlaması için cümlelerime “yarın”, “dün” veya “asla” ifadelerini eklemeyi unutmam kolaydı.

Tüm bir yaşamı beraber geçirmişiz gibi hissediyordum. Hoşnutsuz olduğunda gökyüzüne çevrilen sağ işaretparmağının duruşunu, panjurların gölgesinde dinlenen bedenini, çocuklarının ardından koşarken uzun lacivert atkısını boynunun etrafına dolayış biçimini netlikle canlandırabiliyordum gözümde.

thé
bài
•
asker
künyeleri

Luc'ün yokluğu yalnızca onu ve “biz”i değil, aynı zamanda benim de büyük bir parçamı yok etmişti. Paris'in en eski dondurmacısında on çeşit sorbeyi tadarken genç kızlar gibi kahkaha atan ya da dolmakalemle sırtına yazılan sözcüğü yansımından çıkarabilmek için çıplak bir şekilde kendine aynada uzun uzun bakmaya cesaret eden kadını kaybetmiştim. Banyo aynasının karşısındaki oturaklı merdivenin üzerine çıkınca, omurgam boyunca yukarıdan aşağıya okuduğumda “*ruoma*”, tersten okuduğumdaysa “*amour*” harflerinin silik izlerini bulmayı bazen başarıyorum.

Maman müdahale etmeden önce ne kadar zaman geçtiğini artık tam olarak hatırlayamıyorum. Geceyi geçirmemi istediği odasının zifiri karanlığında elime bir bisküvi boyutunda, küçük, metal bir plaka koymuştu. Phuong henüz genç bir kızken ona bir şiir veren asker gencin, iki künyesinden biriydi bu. Savaş alanında düşüp de bir silah arkadaşı üsse götürmek üzere bir tanesini sökmediği sürece, hakkındaki aynı temel bilgilerin kabartılarla işlendiği kimlik plakalarının ikisini de her daim boynunda taşıması gerekiyordu. Phuong ayrıldıktan önce üniformasıyla Maman'ı görmeye gelmiş, “yaşamadığı hayatı” ve eğer geri almaya gelmezse sonsuza dek rüya kalacak birlikte olma düşünü ona sunmak için bu plakayı vermiş.

Yıllar boyu, Maman ne zaman çeltik tarlasının kenarına veya sazların arasına bırakılmış bir asker kasketi görse, ters ya da düz dursun, içi yağmur suyuyla dolu ya da boş olsun, içten içe yıkıldığını hissederdi. Yoldaşlarının adımlarını takip ederek ilerlemek zorunda olmasa bu kasketlerin yanında diz çöker, bir daha da kalkmazdı. Neyse ki tek sıra yürürlerkenki sessizlik onu dik tutarmış, çünkü tek bir yanlış hareket bir mayını patlatabilir ve bir topun çamurlu bayırdan aşağı kaydırılmasını tekerleklerinin önüne yatarak önlemeye, bir

ulusun davası uğruna kendilerini feda etmeye hazır tüm o askerlerin hayatını tehlikeye atabilirdi.

Ormandan döndüğünde, yaşlı anne-babası ve henüz emzikli olan çocuğuyla beraber aile evinde yaşayan Phuong'u bulmaya gitmişti. Köy ahalisinin söylediğine göre bir doktor, sevilip sayılan bir adam olmuştı. Maman, öğle siestası için hindistancevizi ağaçlarının gölgesindeki hamağına yerleşirken izlemişti onu. Göğsü çıplak, gömleği bir dala asılı, asker künyesi hâlâ boynundaymış. Maman onun uyuyup uyanmasını seyretmiş. Kolunu oynattığında kalkacağını sanmış ama o yaprakların hışırtısında ve havuzdaki sazan balıklarının kuyruk şıpırtılarında hareketsiz kalmaya devam etmişti. Günlük yaşamın huzurlu sakinliğinde Phuong'un elinin, ayrıldığı gece saçından çıkarıp ona vermiş olduğu kurdeleyle sarılı zincirin klipsini aradığını fark etmişti. Kurdelesini, üvey annesinin attığı nakış ipi parçalarından yüzlercesini dokuyup sımsıkı bükerek yapmak zorunda kaldığından, farklı annelerden doğan kız kardeşlerinininki gibi satenden değildi.

Phuong'un başı Maman ona doğru ilerlerken değil, iki adım geriye giderken çıkardığı gürültüye dönmüştü. Phuong kliniğe gidene kadar Maman sırtını dönmüştü ona. Sevgisinden, bir daha da oraya gitmedi.

O gece ne Maman'ın ne de benim gözüme bir damla uyku girdi. Ertesi gün, her sabah olduğu gibi, sabahlarını sessiz ve yalnız geçirmeyi yeğleyen eşimi uyandırmamak adına mümkün merteye ses çıkarmayarak çocukların kahvaltısını hazırladım. Kapı eşiğinde her gün olduğu gibi beslenme çantalarını veriyordum; fakat o sabah, Luc'ün elinin eğilip onları öpmem için sırtımı okşadığını hissettim – yanımızda olsa kendisinin yapacağı gibi, kendi çocuklarına her sabah yaptığı gibi.

Bir sonraki günse sandviçlerini sardığım kâğıtlara birer not ilişitirdim. Luc'ün bana yazdığı her mesajın sonuna imza gibi eklediğinin aynısıydı: “Meleğim, seni seviyorum.”

O zamandan beridir kızımın saçlarını, benimkilerin her bir telinin üstüne titreyen Luc'ün hareketleriyle tarıyorum. Oğlumun sırtına kremi, aynı şekilde, ensesini okşayarak sürüyorum.

Ardından, bir öğleden sonra, Julie'nin kolunda, müşterilerinin kendisine, “yazgı okuyucular” tarafından önerilen stratejik bölgelerine kırmızı ben dövmeleeri yaparak kaderlerini değiştirip onlara yeni şanslar tanıma gücünü atfettiklerini anlatan Vietnamlı bir güzellik uzmanına gittim.

ân sang

•
kahvaltı

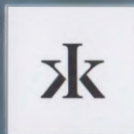
İlk ziyaretimde, alnımın kenarına, burun  izgimin bir santim soluna kırmızı bir nokta yaptırdım. Uçak izleri görmeyi bekleyerek mavi gökyüzünü seyretti im bir değer günde de sa  i  uylu umun yukarısına ikinci bir nokta yaptırmak için randevu aldım.     nc  sefer, s zl   m n sayfaları arasında tesadüfen bulduğum, Luc' n beraber seçtiğimiz y z kle birlikte göndermiş olduğu Japon ak a a acı yaprağının onurundaydı. O m cevhercinin, içinde bu minyatür ağacı barındıran bir bahçesi vardı. Bir ay sonra, parma ıma göre ayarlanmış y z    almaya gittiğinde m cevhercinin sahibi kadın Luc' n bir yaprak koparmasına izin vermiş. Dördüncü seferde hafifçe kar ya ıyordu. Burnumun ucuna, Luc' n başka bir tanesini dudaklarıyla aldığı aynı yere iri bir kar tanesi konmuştu.

Güzellik uzmanına yaptığım ziyaretler Luc' n ezbere bildiğim kırmızı noktalarını bedenime kopyalamamı sağlıyordu. Tüm noktalarını dövme yaptırdı ım gün, hepsini birleştirerek yazgısının haritasını bedenimin üzerine  izebilece ime inanıyorum. O gün geldiğinde belki kapımda belirir, i   d sel olarak yaptığı gibi elimi tutar ve beni öperek “Facia,” dememi engeller.

Bana hamile kalıp dünyaya getiren birinci annemin kafasında delik vardı. Beni bir sebze bahçesinde bamyaların arasından toplamış olan ikinci anneminse inancında bir delik vardı. İnsanlara artık inanmıyordu, özellikle de konuşurlarken. İlk adımlarımı atmama tanık olan üçüncü annemse Maman'dı, benim Maman'ım. O sabah dünyaya yeniden kucak açma isteği duyup odasının o güne değin kapalı kalan pencere kanatlarını aralamış. Uzaktan, sıcak gün ışığının içinde beni görmüş, böylece onun kızı olmuşum.

İsminin anlamı, dünyaya geliş öyküsüyle birlikte düşünüldüğünde tuhaf bir ironi yaratan Mân (Vietnamcada "tüm arzuları gerçekleşmiş" demektir), tam üç anneye sahiptir: İlki, savaş zamanı onu bir tarlada doğurup bırakan genç bir kız, ikincisi onu bamya tarlasında bulup daha sonra yeniden terk eden bir rahibe, sonuncuysa hayatta kalmak ve çocuğunu korumak için gönülsüzce bir casusa dönüşen Maman. Onu doğuran kendisi değilse de yetişkin kızının Vietnam'da can güvenliğine sahip olmadığının farkındadır ve onu korumak için elinden geleni yapmaya hazırdır. Böylece bir gece vakti son durağı Montreal olacak tehlikeli bir yolculuğa uğurlar sevgili kızını... Planı, Mân'ı Montreal'de yaşayan, Vietnamlı, zengin bir aşçıyla evlendirmektir. İmzalar atıldığında kadının dileği kabul olur; kızı artık güvendedir. Ruhu alınmış kocasının restoranında saatlerce yemek yapıp olanca mutsuzluğu ve kederiyle yemekleri çeşnilendirse de ölüm korkusundan irak bir yaşam sürmeye başlar Mân; ta ki gerçek aşkla tanışıp onu tadana dek.

Bir yere ait hissetmeyenlerin birine ait hissetmekte de zorlandığı, nihayetinde binbir güçlükle hayata tutunanların mutlu olmak konusundaki ayak direyişini konu eden bu şiirsel eser, şüphesiz ki, Kim Thúy külliyatının mihenk taşı.

KDV'den
muafır.